

Formuesskattens betydning for utflytting

Utarbeidet av

NHHS Consulting

Ved

Marcel Oseremen Egbele
Oliver Kvaløy Tiller
Axel Fagerbakke
Alexander Lindgaard Føll
Peter Dimmen Sekkesæter

På vegne av

Næringsforeningen i Trondheimsregionen
Bergen Næringsråd
Næringsforeningen i Stavanger-regionen
Oslo Chamber of Commerce
Næringsforeningen i Kristiansandsregionen
Næringsforeningen i Tromsøregionen
Kongsberg Næringsforum

Publiseringsdato: 03.05.2021

FORORD

Beskatning av formue har vært en sentral del av den skattepolitiske debatt i minst 40 år. Aarbakkeutvalget som forberedte den omfattende inntektsskattereformen som ble gjennomført i 1992 foretok en separat vurdering av formuesskatten, jf. NOU 1990 nr. 17. Undertegnede var med i utvalget og støttet de forslag som ble fremmet i hovedinnstillingen vedrørende inntektsbeskatningen, men valgte å ta dissens på videreføring av formuesskatten, primært basert på at denne beskatningsformen i praksis ville bryte ganske fundamentalt med de grunnleggende prinsippene man ellers bygde reformforslagene på, og fordi skatteformen fremstod som uhensiktsmessig.

Siden den gang har formuesskatten med jevne mellomrom vært tema i den skattepolitiske debatt, men verken forslaget om full avvikling eller skjerming av «arbeidende kapital»/næringskapital mot formuesbeskatning har fått tilstrekkelig politisk tilslutning. Skatteformens symboleffekt (fordelingspolitikk) har vært og er meget sterk, og har vært styrende for hvilken vei vinden har blåst politisk. Det er beklagelig, for det er meget gode grunner for at tilnærmet alle andre land enten har avviklet formuesbeskatning (inkludert våre naboer i Sverige og Danmark) eller unnlatt å innføre den.

Påstander om at formuende nordmenn har flyttet fra landet på grunn av formuesskatten har i stor grad blitt tilbakevist fra akademisk og politisk hold, i alle fall som et problem, men tenketanken Agenda har anbefalt en nærmere utredning av dette aspekt. Som utøvende advokat siden 1990 har jeg sett hvordan formuesbeskatningen påvirker atferd på måter som definitivt ikke tjener Norge. Jeg har sett de mange uheldige sidene ved formuesskatten – hvordan reglene har ført til at man har favorisert investering i fast eiendom i stedet for andre verdiskapende investeringer, hvordan manglende nøytralitet i reglene har medført at man definitivt ikke har blitt beskattet ut fra evneprinsippet, hvordan skatten har medført at eiere har måtte ta ut tiltrengt virksomhetskapital som utbytte for å betale formuesskatt, hvordan gründere har blitt formuesbeskattet basert på en verdsetting av aksjene som har vært knyttet til fremtidige forventninger til selskapet, mens selskapet har vært uten likviditet og ikke tjent penger, og ikke minst - hvordan personer med betydelig formue har valgt å flytte fra landet på grunn av formuesskatten. Svakheterne ved formuesskatteformen har vært flagget fra flere hold, senest av Ole Gjems-Onstad i boken La gründere flytte (Cappelen 2020), men aldri med en tilstrekkelig styrke, heller ikke fra næringslivsorganisasjonene til at det har blitt politisk

grunnlag for en avvikling. Formuesbeskatningen har i stedet blitt skjerpet på flere punkter de siste ti-årene.

I 2015 utarbeidet jeg på oppdrag for Civita en rapport («Utflyttede formuende nordmenn – reaksjon på formuesskatt – konsekvenser for investeringer i Norge»), hvor temaet var formuesskattens betydning for utflytting av formuende personer fra Norge. Det ble foretatt en innsamling av informasjon (spørreskjema og intervjuer) fra advokater i Norge og formuende nordmenn som hadde bosatt seg i London. Deler av den rapporten som nå foreligger, utarbeidet av studenter i NHHS Consulting, er basert på samme metodikk. NHHS Consulting har fått i oppdrag av de regionale næringsforeningene i Oslo, Trondheim, Bergen, Stavanger, Kristiansand, Kongsberg og Tromsø å redegjøre for formuesskattens betydning for utflytting blant formuende nordmenn. Konklusjonene i denne rapporten er entydige, og de overensstemmer med og styrker de konklusjoner jeg selv trakk i 2015-rapporten.

Hvis man løfter blikket kan man undres over at det er slik vilje til å tviholde på en skatteform som så til de grader har blitt ansett for uhensiktsmessig i andre land. Vi bor i et lite land som de neste 20-30 årene vil måtte forholde oss til betydelige omstillinger i næringslivet, ikke minst som følge av nedtrappingen i Nordsjøen. Vi lever i en tid hvor nasjonale grenser får mindre og mindre betydning rent faktisk og mentalt - i våre hoder. Særlig gjelder det for de med stor kapitalbase og som kan reise, investere og i stor grad leve i en internasjonal verden. Terskelen for å flytte ut av Norge for kapitaleiere vil ganske sikkert bli lavere og lavere. Utflytting av personer med store formuer vil redusere tilgjengelig risikokapital til gründervirksomhet og tidligfasebedrifter – den del av næringslivet som i stor grad skal være grunnfjellet i fremtidens Norge. Vårt nasjonale kapitalfond, verdens største, har fokus på investeringer i store bedrifter på internasjonale børser. Det gjelder også andre større og mer institusjonelle kapitalmiljøer. Vi trenger private eiere med kapital og vilje til å ta risiko gjennom satsning på norske ideer og oppstartsselskaper. Flytter de til London eller Sveits eller USA vil fokus endre seg, nye rådgivere vil ikke kjenne til små investeringsprosjekter i Norge. Kapitalen vil gå nye veier – utenfor Norge.

Arbeiderpartiets statsministerkandidat, Jonas Gahr Støre, gir i et intervju i Aftenposten den 20.4.21 uttrykk for at det i Norge «.. ikke er nok kapital for å nå målene om arbeidsplasser, eksport og utslippskutt.» Videre sier han at «.. norsk næringsliv mangler kapital for å kunne utvikle ny næringsvirksomhet». Sett i det perspektivet fremstår det som særdeles viktig å

stoppe opp og stille seg spørsmålet om de hensyn det politiske Norge har vektlagt når man har valgt ikke bare å videreføre, men også skjerpe formuesbeskatningen er formålstjenlig. Det er åpenbart grunner for at tilnærmet alle andre land har valgt å droppe formuesbeskatning på næringskapital – grunner som er like relevante i forhold til norsk kapital og norsk næringsliv. Andre lands, inklusiv våre naboers, holdning til formuesbeskatning burde tillegges mer vekt enn ideologisk baserte ønsker om å beholde denne skatteformen. Den foreliggende rapport illustrerer hvordan den særnorske formuesbeskatning gir motsatte effekter av det Støre ønsker.

To ganger har vi sagt nei til å bli medlem av EU, blant annet begrunnet i ønske om å skjerme norsk selvråderett. Sett i en slik kontekst er det ikke mindre underlig at et flertall av norske politikere og norske medier synes å være så lite opptatt av effekten av utflytting av personer med store formuer og de facto ønsker å opprettholde en beskatningsform som favoriserer utenlandsk eierskap i Norge.

Tiden er overmoden for å realitetsvurdere betydningen av å ha norske private eiere bosatt i Norge. En slik analyse må basere seg på hvordan de som sitter med kapitalen tenker og hvilke erfaringer man har hatt i andre land hvor formuesbeskatningen er avviklet. Den foreliggende rapport NHHS Consulting har utarbeidet er et viktig bidrag i denne sammenheng.

Oslo, 03. mai 2021

Ernst Ravnaas

Partner i Advokatfirmaet SANDS

Innholdsfortegnelse

Innledning	7
2 Dagens situasjon	8
2.1 Kartleggingen	8
2.2 Bosted utflyttede personer	10
2.3 Strategisk kontroll.....	11
2.4 Oppsummering.....	12
3 Spørreundersøkelse	13
3.1 Skatteadvokater.....	13
3.2 Utflyttede personer	13
3.3 Formuende med norsk bosted	14
4 Svar på spørreundersøkelse	15
4.1 Svar fra skatteadvokatene	15
4.1.1 Utvalget.....	15
4.1.2 Skatteadvokatenes involvering i forbindelse med formuende personer og utflytting	16
4.1.3 Betydning av formuesskatten i forbindelse med utflytting.....	16
4.1.4 Risiko for utflytting med økt formuesskatt	17
4.2 Svar fra utflyttede personer	17
4.2.1 Utvalget.....	17
4.2.2 Betydning av formuesskatten i forbindelse med utflytting.....	18
4.2.3 Endring i investeringsstrategi som konsekvens av utflytting.....	18
4.2.4 Spart skattebeløp.....	20
4.2.5 Flytting tilbake til Norge.....	20
4.3 Svar fra formuende med norsk bosted	21
4.3.1 Utvalget.....	21
4.3.2 Hvordan betjener utvalget formuesskatten?.....	22
4.3.3 Risiko for utflytting med dagens formuesskatt	24
4.3.4 Risiko for utflytting med økt formuesskatt	25
4.3.5 Konsekvenser for investeringer i Norge	26
4.3.6 Konkurransefortrinn.....	27
4.3.7 Hva er de største utfordringene knyttet til formuesskatten?	28
5 Bostedsbaserte forskjeller	30
6 Utfordringer for oppstarts- og vekstbedrifter	33
6.1 Utfordring med å betjene formuesskatten.....	33
6.1.1 Betaling av formuesskatt med utbytte.....	35
6.1.2 Betaling av formuesskatt ved salg	36
6.2 Enhjørningenes potensial	37
6.2.1 Spotify i Norge.....	38
6.3 Risiko for utflytting av virksomhet.....	39
6.4 Norske investorer i utlandet: Mindre tilgang på risikokapital	40
7 Hvorfor ble formuesskatten fjernet i andre land?	43
7.1 Argumenter for fjerning av formuesskatten	43

7.2 Frankrike	44
7.3 Sverige	45
8 Oppsummering.....	47
9 Kildeliste	49

Innledning

NHHS Consulting har fått i oppdrag å redegjøre for formuesskattens betydning for utflytting blant formuende nordmenn. Bestillere av rapporten er Bergen Næringsråd, Oslo Chamber of Commerce, Kongsberg Næringsforum, og Næringsforeningen i Trondheimsregionen, Stavanger-regionen, Kristiansandsregionen, og Tromsøregionen.

Statens inntjening fra formuesskatten er anslått til 15,4 milliarder kroner for 2020 (Bjørnestad, 2020), hvor store deler av beløpet kommer fra skatt på eierskap i næring. Ved beregning av formuesskatten for enkeltindivider blir det ikke tatt hensyn til deres evne til å betjene skatten (*evneprinsippet*) og heller ikke om bedriften de eier eller har eierandeler i, går med overskudd eller underskudd. Det er med andre ord ikke et «tak» på hvor høy formuesskatten blir. I en allerede intens skattedebatt skaper formuesskatten et enda skarpere skille i skattepolitikken. Partiene på regjerings- og høyresiden foreslår i varierende grad å redusere eller fjerne formuesskatten, i første rekke på næring («arbeidende kapital»), venstresiden og de øvrige opposisjonspartiene foreslår derimot en økning. Debatten om formuesskatt er fra tidligere godt omtalt både i media og i den akademiske verden om dens berettigelse og omfang, men debatten mangler reelle meningsinnsamlinger og atferdsanalyse fra de individene formuesskatten faktisk rammer i betydelig grad. Denne rapporten har ikke valgt å fokusere på tunge teoretiske utarbeidinger, men heller søkt å synliggjøre og dokumentere den faktiske effekten av den norske formuesskatten på norske bedriftseiere og de underliggende bedriftene.

Vårt mandat har dermed vært å belyse utflyttingsproblematikken knyttet til formuesskatten rundt følgende problemstillinger *i) risiko for utflytting av norske skattytere med næringsformue gitt dagens formuesskatt, ii) risiko for utflytting av norske skattytere med næringsformue gitt foreslått økning i formuesskatt, iii) hvordan formuesskatten påvirker norske bedrifter med norske eiere og iv) utflyttingens betydning på investeringsadferd.*

Vi vil først foreta en kartlegging av utflytting per dags dato. Deretter har vi utarbeidet en rekke spørreundersøkelser som har blitt sendt ut til relevante personer i Norge og utland for å innhente data knyttet til problemstillingene. I tillegg har vi utarbeidet noen praktiske eksempler for å kunne gi en pedagogisk fremstilling av formuesskattens innvirkning på norske bedriftseiere og hvilke konsekvenser dette har for utvikling og vekst. Til slutt har vi

også foretatt en gjennomgang av hvorfor andre land fjernet sin formuesskatt, og hvilken rolle utflytting spilte for disse avgjørelsene.

2 Dagens situasjon

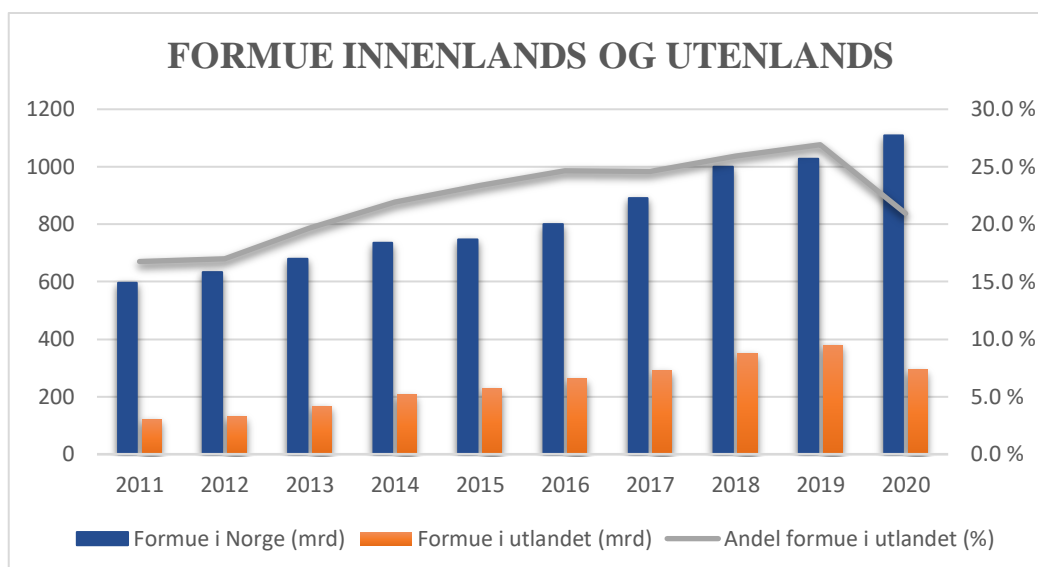
Finansbladet Kapital har siden 2011 publisert en årlig liste over Norges 400 rikeste personer. Basert på informasjon om deres formuesnivå, bosted og bransjetilhørighet, kan disse listene bidra til å gi en oversiktlig introduksjon til omfanget og utviklingen av utflytting blant Norges mest formuende personer, og dermed belyse situasjonen Norge står overfor i dag. Kapital sin liste ble publisert i september 2020.

2.1 Kartleggingen

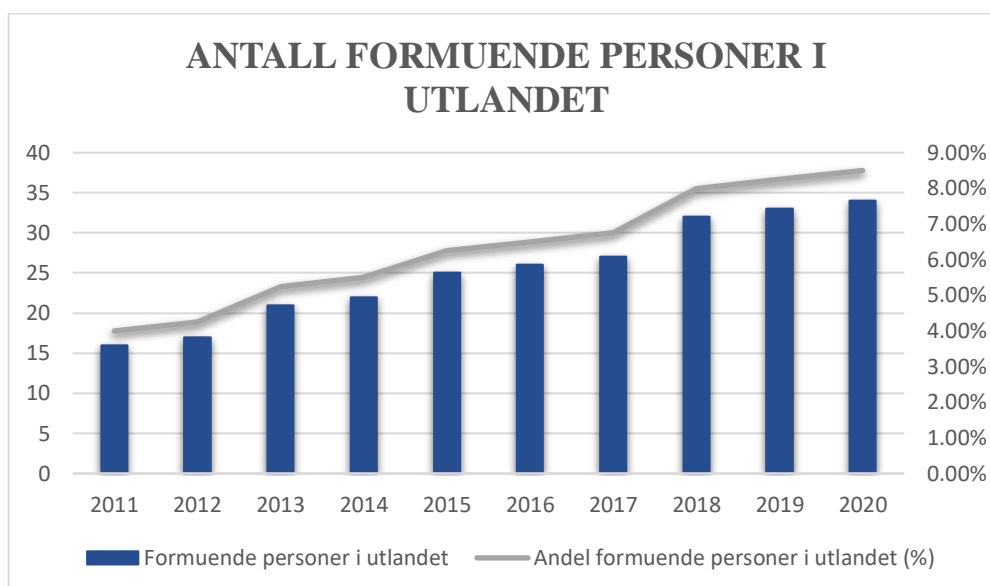
Den samlede formue blant Norges 400 rikeste per 2020 er 1 401,06 milliarder. Dette tilsvarer en nedgang på ca. 7 milliarder fra 2019, noe som nok i stor grad skyldes COVID-19 ettersom en stor andel av deres formue er knyttet til eierandeler i ulike selskap. Til tross for dette, opplevde Norge en økning på 21 nye milliardærer fra 2019, som gjør at 362 av de 400 rikeste er milliardærer.

Det fremgår av Kapitals liste at eiere av denne formuen i stadig større grad flyttes til utlandet (se graf 1 og 2). I 2020 var det 34 personer med bosted i utlandet, mens i 2011 var det kun 16, altså mer enn en fordobling. Formuen blant disse 34 personene summerer seg til en total verdi på 292 milliarder, i underkant av 21% av den totale formuen blant de 400 rikeste i Norge.

I lys av at personer med bosted i utlandet tilsvarer 8,5% av antall personer i listen og andelen av deres formue er ca. 21% av den totale formuen, tyder det på at utflyttingen gjelder spesielt personer med formuer langt over gjennomsnittet på topp 400 listen. Dette kommer også klart fram i Kapitals liste hvor tre av de topp ti rikeste og tolv av de topp 50 rikeste bor i utlandet.

Graf 1: Total formue og formue i utlandet

Graf 2: Utvikling av antall formuende personer i utlandet

Fra graf 1 ser vi at både den totale formuen og formuen i utlandet har utviklet seg positivt med betydelig økning siden 2011, med unntak av 2020. Det er derimot en signifikant forskjell mellom utviklingen av formuen innenlands og utenlands. Fra 2011 til 2020 har innenlands formue økt med 86% og formuen i utlandet med 145%. Formuen til nordmenn bosatt i utlandet har dermed økt svært mye relativt til formuen til eiere bosatt i Norge, til tross for at utenlandske markeder har blitt hardere rammet av COVID-19. Utflytterne har blant annet en stor bransjetilhørighet til hotell og reiseliv som har blitt påvirket i ekstra stor grad. Den

relative korreksjon i disse forholdstallene i 2020 må ses på bakgrunn av pandemien, men underbygger samtidig hvor kraftig vridningen har vært over tid.

2.2 Bosted utflyttede personer

Av diagram 1 kan man se at majoriteten av utflytterne bor i Europa, med særlig konsentrasjon om Storbritannia og Sveits. Samtidig viser oversikten representasjon i land utenfor Europa, som Brasil, Singapore og USA. Den største totale formuen av utflyttede norske i utlandet befinner seg i Storbritannia (159 milliarder), USA (60 milliarder) og Sveits (45 milliarder).

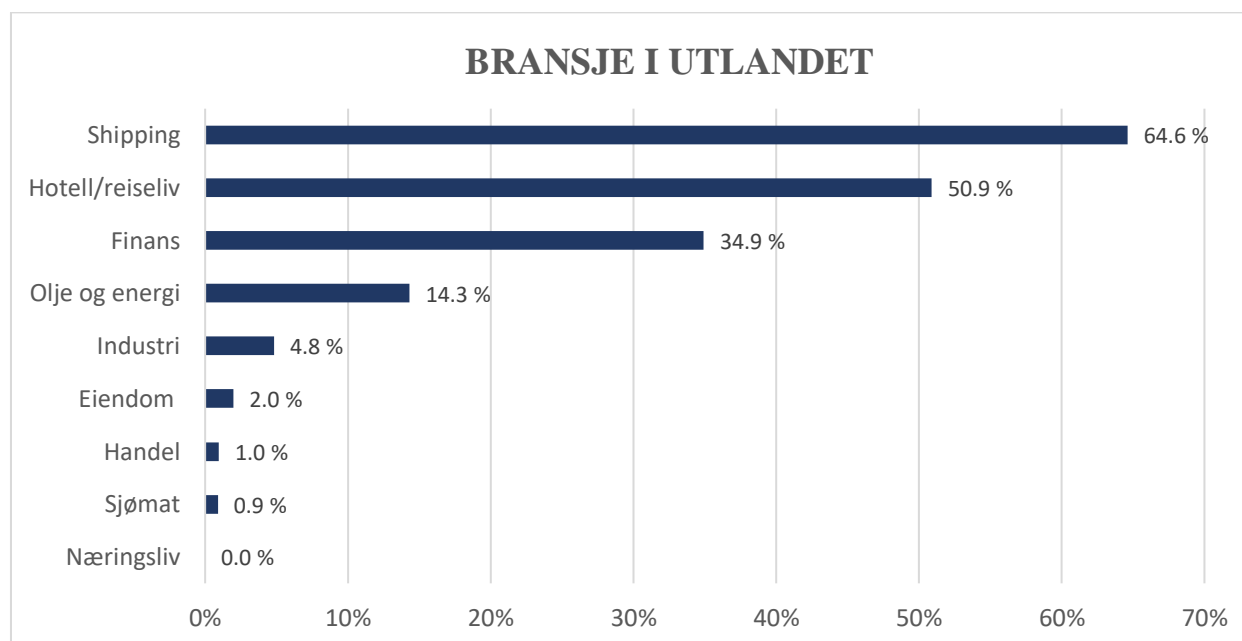
Diagram 1: *Oversikt over utflytternes bosted i verden basert på antall personer.*

2.3 Strategisk kontroll

Generelt sett har de utflyttede personene eierskap i et mangfold av bransjer, men det er en overvekt av personer i bransjer som finans (18), hotell/reiseliv (5) og shipping (4). Basert på formuen og bransjetilhørigheten til de ulike personene i utlandet og den totale formuen i hver enkelt bransje blant Norges 400 rikeste, kan vi få et bilde av hvor den strategiske kontrollen (eierskapet) i de ulike bransjene befinner seg.

I graf 3 fremgår det at store andeler av den totale formuen blant de 400 på Kapitals liste i bransjer som shipping, hotell/reiseliv og finans er under forvaltning av utflyttede, med henholdsvis 65%, 51% og 35%. Dersom en høy eller økt formuesskatt i Norge fører til økt utflytting og økte verdier som blir ført ut av landet, vil disse andelene kunne fortsette å stige og muligens skape en selvforsterkende effekt ved at det vil være en fordel å være lokalisert der bransjen hovedsakelig har sitt eierskap og den strategiske kontroll er lokalisert. Norge vil da potensielt gå glipp av betydelige skatteinntekter.

Graf 3: Andel bransje i utlandet basert på formuesstørrelse

2.4 Oppsummering

Norges 400 rikeste personer har en total formue på 1 401,06 milliarder, men denne formuen flyttes i økende grad til utlandet. Det fremgår at antall formuende personer siden 2011 har mer enn doblet seg; fra 16 til 34. Disse har til sammen en formue på 292 milliarder, noe som tilsier at 21% av den totale formuen eies av 8,5% med bosted i utlandet. Utflytterne sitter dermed på langt over gjennomsnittet av store formuer, noe som indikerer – naturlig nok - at jo høyere formue, desto høyere er risikoen for utflytting. Dersom denne indikasjonen skulle vise seg å være reell, vil dette over tid kunne gi økt utflytting ettersom vi opplever en stadig økende andel med milliardærer. Det vil i så fall ha som konsekvens økt utflytting av eierskap og strategisk kontroll med større formuer i næring, og bidra til at skattekilder flyttes fra Norge til andre land. Mange vil anse en slik utvikling som bekymringsfull for Norge.

Det er her viktig å presisere at denne kartleggingen kun er basert på listen over Norges 400 rikeste, og at omfanget av utflytting kan være større dersom personer med mer moderate formuer skulle bli inkludert.

3 Spørreundersøkelse

Basert på egen kartlegging av dagens situasjon ønsket vi å få et klarere bilde av hvordan situasjonen potensielt kan endre seg og eventuelt avdekke årsaker til at formuende personer har valgt å flytte ut. Derfor har vi utarbeidet tre ulike spørreskjema som fokuserer på årsaker til utflytting, risiko for utflytting, investeringsatferd, finansiering av formuesskatten og konsekvenser for norske bedrifter. Disse temaene er blitt rettet mot følgende:

- De som har bistått formuende med utflytting (skatteadvokater) om deres oppfatning av dette.
- Formuende som faktisk har flyttet ut.
- Formuende med bosted i Norge.

3.1 Skatteadvokater

En skatteadvokat som rådgir en person med utflytting, vil normalt få et ganske godt innblikk i hvilke forhold klienten har vektlagt i en slik sammenheng. Hva som har vært avgjørende vil selvfølgelig variere fra person til person, og det kan ikke utelukkes at advokaten kan ha misforstått hvilke reelle motiver klienten hadde og/eller vektleggingen av de ulike momentene. Er det stor grad av samstemmighet mellom advokatenes oppfatning av årsak til utflytning og de svar som fås fra de som faktisk har flyttet, vil det imidlertid gi en god indikasjon på at advokatene har oppfattet situasjonen riktig. Undersøkelsen dekker kun en mindre del av de rådgiverne som har bistått med utflyttinger, slik at den samlede formue som er flyttet ut er vesentlig større enn det som fremgår av denne undersøkelsen.

3.2 Utflyttede personer

Utflyttede fra Norge er naturlig nok nærmest til å forklare faktisk årsak til egen utflytting. De er utvilsomt primærkilde for informasjon og det ene spørreskjemaet ble derfor utformet med disse som målgruppe.

3.3 Formuende med norsk bosted

I debatten rundt formuesskatt må det anses som viktig å få fram vurderingene og meningene til de personer som formuesskatten faktisk påvirker. Formuende med norsk bosted vil derfor være de som kan gi et mest mulig dekkende bilde på ulike konsekvenser de selv opplever ved formuesskatten. De kan dermed være med på å danne en mer praktisk innsikt i hvordan formuesskatten påvirker både enkeltindividene og deres bedrifter. I tillegg er et viktig formål med denne rapporten å kunne kartlegge risikoen for videre utflytting blant formuende skattytere bosatt i Norge. Dette både med dagens skatteregler for formuesskatt og eventuelt med de økninger som er fremlagt fra flere partier som i sum kan få flertall på Stortinget ved stortingsvalget i september 2021.

4 Svar på spørreundersøkelse

Vi vil i det følgende gi et sammendrag av de svar vi fikk på spørreskjemaene – først svarene fra skatteadvokatene, deretter fra utflyttede personer, og til sist fra personer med norsk bosted. Her må det presiseres at respondentene sto fritt til å besvare de spørsmål de fant relevante for dem. Det innebærer at med eksempelvis 100 respondenter, så har ikke nødvendigvis 100 svart på alle spørsmålene. Dette gjøres for å unngå at respondentene besvarer spørsmål de egentlig ikke har kunnskap eller en formening om. Alle besvarelser er anonyme.

4.1 Svar fra skatteadvokatene

4.1.1 Utvalget

Totalt har 13 skatteadvokater besvart spørreskjemaet. Respondentene har i gjennomsnitt arbeidet ca. 25 år som skatterådgiver – den mest erfarne med 40 års erfaring og den minst erfarne med 15 års erfaring. Til sammen oppgir de at de har bistått 121 klienter med utflytting, med følgende formuesfordeling:

Estimat på formue klient	%	Antall klienter
Formue under 10 millioner	8%	10
Formue 10-100 millioner	45%	54
Formue 101-500 millioner	23%	28
Formue 501 - 1 milliarder	11%	13
Formue 1 – 5 milliarder	11%	14
Formue over 5 milliarder	2%	2
Totalt	100 %	121

Tabell 1: Estimat formue for klienter hvor skatteadvokatene har bistått med utflytting.

4.1.2 Skatteadvokatenes involvering i forbindelse med formuende personer og utflytting

Majoriteten av skatteadvokatene (seks personer) har bistått over ti klienter med utflytting fra Norge. Fire personer oppgir at de ikke har bistått noen klienter med utflytting, to advokater oppgir at de har bistått 2-5 klienter og én oppgir å ha bistått 6-10 klienter med utflytting. Det er også interessant å observere hvor mange henvendelser skatteadvokatene historisk har fått i forbindelse med utflytting som konsekvens av formuesskatt. Som tabell 2 illustrerer, holder antall henvendelser seg relativt stabil gjennom de fleste tidsperiodene. Vi ser derimot en sterk økning fra perioden 1992-2000 til 2000-2003. Merk at ikke alle tidsperioder er like lange.

Tidsperiode	Antall henvendelser
1992 – 2000	22
2000 – 2003	39
2004 – 2006	30
2006 – 2015	32
2015 – 2021	35
Totalt	158

Tabell 2: Oversikt over historiske henvendelser i forbindelse med utflytting på grunn av formuesskatt

4.1.3 Betydning av formuesskatten i forbindelse med utflytting

Ytterligere ville vi avdekke om det var en sammenheng mellom utflytting og formuesskatten.

Hvor stor betydning oppfattet du at formuesskatten i gjennomsnitt hadde for beslutning om utflytting for dine klienter?

	Marginal betydning	Liten betydning	Middels betydning	Stor betydning	Avgjørende betydning
Antall	0	3	1	5	2

Tabell 3: Opplevd betydning av utflytting grunnet formuesskatt

Av tabellen over ser vi at tre av skatteadvokatene oppgir at formuesskatten hadde liten betydning for beslutning om utflytting blant de formuende de har rådgitt, mens en svarte at den hadde middels betydning. Fem av advokatene oppgir at formuesskatten hadde stor betydning for deres klienters utflytting, mens to personer svarte at det var av avgjørende betydning. Skatteadvokatene har dermed en oppfatning om at formuesskatten har stor eller avgjørende betydning for avgjørelsen om utflytting blant deres klienter. Dette samsvarer med funn gjort av Ernst Ravnas rapport kalt *Utflyttede formuende nordmenn* i 2015 (Ravnas, 2015).

Vi ønsket også å kartlegge hvor stor advokatene mener en formue må være, før utflyttingsproblematikken gjør seg gjeldene med dagens skatteregler. I gjennomsnitt ble dette beløpet rapportert til å være 350 millioner, mens medianen var 200 millioner.

4.1.4 Risiko for utflytting med økt formuesskatt

På spørsmål om risiko for utflytting, dersom formuesskatten økes med 80-120%, svarer ni av ti skatteadvokater at det, basert på deres erfaring og kontakt med formuende personer, er stor eller svært stor risiko for økt utflytting. Mens én tror det er svært liten risiko for økt utflytting gitt denne økningen.

Vi spurte også hvor terskelen lå for hvor stor formuen kunne være før det ble ansett som aktuelt å vurdere utflytting for deres klienter, dersom formuesskatten økes med 80-120%. I gjennomsnitt ble dette beløpet nå rapportert til å være 250 millioner, mens medianen var 100 millioner. 100 millioner ned fra gjennomsnittsbeløpet med dagens formuesskatt.

4.2 Svar fra utflyttede personer

4.2.1 Utvalget

Det har vist seg utfordrende å oppnå kontakt med de personer som har flyttet fra Norge. De fleste er tilbakeholdne med å gi informasjon om egne forhold og det viste seg derfor svært tids- og ressurskrevende å komme i kontakt med og få disse til å delta i spørreundersøkelsen. Totalt besvarte seks personer spørreskjemaet. Respondentene befinner seg i aldersgruppen 35-

85 år og er blant de mest formuende personene på tvers av utvalgene. Grunnet et lavt antall respondenter er ikke svar fra spørreskjemaet nødvendigvis representativt for alle utflyttede personer med større formuer, men oppgitte svar peker i samme retning og gir derfor grunn til å tro at resultatene ikke ville endret seg vesentlig dersom antall respondenter hadde vært større.

4.2.2 Betydning av formuesskatten i forbindelse med utflytting

Respondentene ble bedt om å angi hvor stor betydning formuesskatten hadde på valget om å flytte fra Norge. Vi fikk følgende svar:

Svaralternativ	Antall
Marginal betydning	1
Liten betydning	0
Middels betydning	1
Stor betydning	0
Avgjørende betydning	2
Totalt	4

Tabell 4: *Formuesskattens betydning for valg av utflytting*

Av de fire som svarte melder to personer at formuesskatten hadde en avgjørende betydning for deres valg om utflytting. Et lignende spørsmål ble stilt i Ernst Ravnaas sin rapport, hvor det viste seg at formuesskatten hadde betydning for avgjørelsen om utflytting, spesielt for personer med formue over 500 millioner (Ravnaas, 2015).

4.2.3 Endring i investeringsstrategi som konsekvens av utflytting

Et velkjent argument fra en del akademiske miljøer er at kapital vil bli plassert der forventet risikojustert avkastning er høyest, med andre ord så vil investeringsstrategien forbli den samme uavhengig av bosted. Argumentet støttes typisk opp med en økonomisk teori som baserer seg på et marked med perfekt informasjon og rasjonelle aktører, men dette kan fort vise seg å avvike fra realiteten. Selv personer med store ressurser har ikke all informasjon tilgjengelig og oversikt over alle investeringsmuligheter. I praksis er man derfor avhengig av

den tilgjengelige informasjonen fra typisk investeringsrådgivere, venner og råd fra ulike kilder i nærmiljøet ved vurdering av risikobilde for ulike investeringsmuligheter. Bytte av bosted vil dermed kunne skape en vridning mot investeringsmuligheter nærmere det nye bostedet.

På denne bakgrunn ble utvalget spurt om hvilken grad de investerte i norske virksomheter før utflytting og hva som er situasjonen i dag. Vi fikk følgende svar om grad av investeringer før utflytting:

Svaralternativ	Antall
Investerte ikke i norske virksomheter	1
Undervekt av norske virksomheter	0
Noenlunde likt i norske og ikke-norske virksomheter	1
Overvekt i norske virksomheter	0
Utelukkende norske virksomheter	2
Totalt	4

Tabell 5: Grad av investeringer i norske virksomheter før utflytting

Vi ser at to av fire svarte at de hadde en overvekt av investeringer i norske virksomheter, én person med noenlunde lik fordeling mellom norske og ikke-norsk virksomhet, og én investerte ikke i norske virksomheter i det hele tatt.

Tre av fire oppgir svar om endret investeringsstrategi etter utflytting, hvor samtlige av disse tre rapporterer om en nedgang i investeringer i norske virksomheter. Av de tre som melder om en nedgang, melder to av tre om en stor nedgang. I gjennomsnitt var 25% av formuen til de seks som besvarte, investert i norske virksomheter ved utflyttingstidspunktet. Høyeste andel lå på 90% norske investeringer. I dag er ca. 18% av investeringene deres norske, hvor høyeste andel har sunket til 70%.

Endringen i investeringsstrategi og den konsekvente nedgangen i investeringer i norske virksomheter kan til dels forklares med at tre av tre svarer at deres rådgivere og investeringsmiljø har tilholdssted i utlandet. Den tilgjengelige informasjonen for personene er

derfor ikke den samme som ved før utflyttingen, og vil dermed endre beslutningsgrunnlaget for deres plassering av kapital. Dette diskuteres videre i 6.4.

4.2.4 Spart skattebeløp

Som en følge av utflytting vil skattyterne dette gjelder med høy sannsynlighet unngå formuesskatt ettersom svært få land per i dag har formuesskatt på mobil næringskapital. Vi spurte derfor (anslagsvis) hvor mye de har spart i skatt ved å flytte fra Norge. To svarte på dette spørsmålet hvor én har spart åtte millioner årlig og den andre to milliarder totalt som en følge av utflyttingen. Vi vet ikke hvor lenge disse respondentene har bodd i utlandet, men vi ser at det er betydelige beløp som blir spart. For eksempel, åtte millioner i årlig skattebesparing tilsvarer omtrent 22 000 kroner per dag gjennom hele året.

Videre ønsket vi derfor å kartlegge om dette sparte skattebeløpet blir benyttet til reinvesteringer. Av de seks som besvarte spørsmålet, ble det i gjennomsnitt rapportert at 33% av det sparte skattebeløpet ble benyttet til reinvestering. På grunnlag av de rapporterte skattebesparingsbeløpene og at det her er snakk om seks svært formuende personer er det trygt å anta at det er snakk om flere millioner som heller reinvesteres i bedriftene årlig. Reinvesteringer er typisk positivt for bedriften, da det vil være med på å øke verdiskapningen og skape arbeidsplasser.

4.2.5 Flytting tilbake til Norge

På spørsmålet om hva som er den største utfordringen med formuesskatten svarte to av tre at det er at den kun påvirker norske eiere. Den siste personen peker på at formuesskatten må betales uavhengig av både resultatet til bedriften og størrelsen på formuesskatten. Videre spurte vi om de ville vurdert å flytte tilbake til Norge dersom formuesskatten ble fjernet i sin helhet. Kun en av tre ville vurdert dette. I tillegg anser tre av fire det som usannsynlig at deres nestegenerasjon flytter tilbake til Norge. I praksis kan derfor en skattebasert utflytting fra Norge fremstå som irreversibel.

Disse svarene trekker fram en annen side av debatten rundt formuesskatt; formuesskatten er en økonomisk kostnad ved å bo i Norge som kommer i tillegg til at det ikke minst for større

investorer og bedriftseiere også kan være andre faktorer som kan tale for å bosette seg andre steder. Det er mange faktorer som spiller inn, både forretningsmessige og private. I svar fra spørreskjemaet sier tre av tre at nettverk, globalt miljø og et annet perspektiv på verden og/eller investeringer er andre forretningsmessige fordeler ved å bo i et annet land enn Norge. De yngre generasjoner må antas å være mer forankret i en stadig mer globalisert verden, med mindre tilknytning til Norge, og hvor utflytting kan framstå som mer attraktiv enn for foreldregenerasjonen. Hittil har norsk distriktpolitikk konsentrert seg om antatt uheldige sider ved flytting internt i Norge. I fremtiden kan det være Norge som blir «distrikt», og hvor både formuende og andre som er attraktive på et internasjonalt marked kan oppleve det som hensiktsmessig å flytte til et annet land. I så fall kan «skatteterskelen» for å flytte fra Norge bli tilsvarende lavere.

4.3 Svar fra formuende med norsk bosted

4.3.1 Utvalget

Denne spørreundersøkelsen ble sendt til formuende med norsk bosted. Totalt besvarte 129 personer spørreskjemaet. Majoriteten av respondentene befinner seg i aldersgruppen 45-75 år med en overvekt i aldersspennet 55-65 år. Klart flest respondenter bor på Østlandet, etterfulgt av Midt-Norge og Vestlandet. Dette gjenspeiler også fordelingen av formuende personer i landet og gir oss dermed et representativt utvalg.

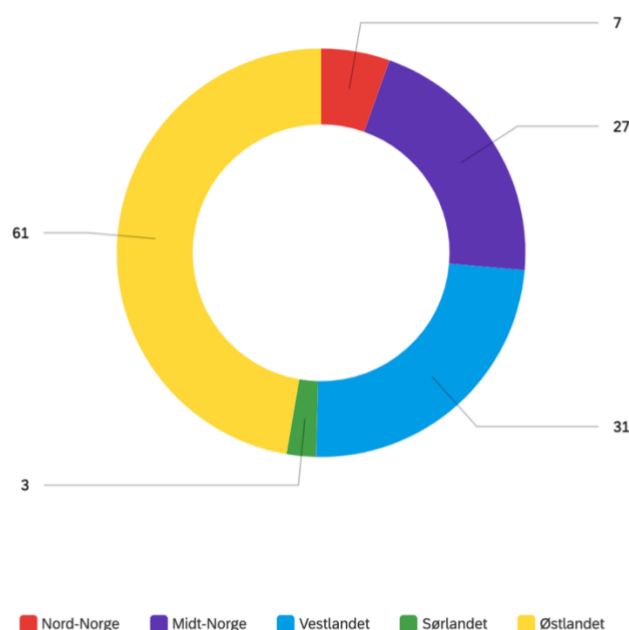

Diagram 2: Oversikt over respondentenes bosted i Norge.

Utvalget er blitt spurt om å gi et estimat på egen formue innenfor noen gitte intervaller. Vi ser at ingen av respondentene har en formue på under 100 millioner. 54% har en formue på 1-5 milliarder.

Estimat på egen formue	%	Antall
Formue under 100 millioner	0%	0
Formue 101-500 millioner	12%	16
Formue 501-1 milliard	16%	21
Formue 1 - 5 milliarder	54%	70
Formue 5 - 10 milliarder	12%	15
Formue over 10 milliarder	5%	7
Totalt	100%	129

Tabell 6: Oversikt over formue blant respondenter med norsk bosted

4.3.2 Hvordan betjener utvalget formuesskatten?

I gjennomsnitt klarer utvalget kun å dekke 6% av formuesskatten med privat likviditet. Tre personer svarer at de klarer å dekke hele formuesskatten med privat likviditet. Derimot svarer 87 av respondentene at de ikke klarer å dekke noen del av formuesskatten med privat likviditet.

I gjennomsnitt dekkes 26% av formuesskatten gjennom realisering av finansielle aktiva. 24 personer svarer at betjeningen av formuesskatten håndteres 100% gjennom realisering av aksjer, fond eller andre finansielle plasseringer. 68 personer svarer at 0% av formuesskatten dekkes gjennom denne metoden.

For å dekke formuesskatten må formuende personer da gjerne ta ut utbytte fra sine egne selskaper for å betjene sin private formuesskatt. I gjennomsnitt dekkes 84% av formuesskatten gjennom utbytte. 71 personer svarer at 100% av formuesskatten vil ha grunnlag i utbytte. Det er også viktig å bemerke at alle som tar ut utbytte for å betale

formuesskatten i tillegg må betale utbytteskatt på uttak for å betjene formuesskatten. Dermed oppstår det en trippel beskatning (selskapsskatt, utbytteskatt og formuesskatt).

Dersom formuesskatt på næringskapital var blitt fjernet, hva ville du ha brukt den frigjorte kapitalen til?’

Svaralternativ	Lite sannsynlig	Hverken eller	Sannsynlig
A. Tatt ut like mye i utbytte for å kunne øke det personlige forbruk.	107	2	0
B. Tatt ut pengene for å investere i privat bolig eller hytte.	106	2	0
C. Styrke soliditeten/egenkapitalen i bedriften.	4	9	96
D. Ansette flere medarbeidere i bedriften som konsekvens av den styrkede soliditet.	10	37	62
E. Foreta flere investeringer i maskiner og utstyr for å styrke bedriftens konkurransevne.	11	32	67
F. Investere i andre virksomheter.	8	10	95
G. Investere i gründer-, oppstart eller ventureselskaper?	11	19	83

Tabell 7: Oversikt over svar på hva utvalget vill gjort om formuesskatt på næringskapital ble fjernet. Alle verdier er oppgitt i antall.

Vi ser at dersom formuesskatt på næringskapital hadde blitt fjernet er det lite sannsynlig at den frigjorte kapitalen ville blitt brukt til eget forbruk. 98% svarer at det er lite sannsynlig at de ville tatt ut den frigjorte kapitalen i utbytte for å øke det personlige forbruket. Det er også 98% som svarer at det er lite sannsynlig at pengene vil bli brukt til å investere i privat bolig eller hytte. De fleste er i en slik finansiell posisjon som gjør dem i stand til å dekke privat konsum uavhengig av en eventuell fjerning av formuesskatten.

Det er derimot mer sannsynlig at utvalget ville brukt den frigjorte kapitalen til å investere i egne eller andre virksomheter. 88% svarer at det er sannsynlig at den frigjorte kapitalen vil bli brukt til å styrke soliditeten/egenkapitalen i egen bedrift. 84% svarer at det er sannsynlig at

pengene ville blitt investert i andre virksomheter. 73% svarer at det er sannsynlig at de vil investere i gründer-, oppstart eller ventureselskaper.

4.3.3 Risiko for utflytting med dagens formuesskatt

Gitt markedsverdi på eiendelene og skattesats på 0,85 prosent, 45 prosent «rabatt» på verdsettelse av aksjer samt 31,68 prosent skatt på utbytte (uten skjerming), i hvilken grad tror du dette vil kunne medføre at du og/eller dine etterfølgere vil vurdere utflytting?

Vi ønsker å se hvordan fordelingen er mellom de ulike intervallene av formuer samt hvor i landet de bor. For å gi et klarere bilde av hvordan respondentene stiller seg til spørsmålet har vi lagt sammen ekstremverdiene fra svarene. De som svarte 1 – *Svært liten grad* eller 2 – *Liten grad* har blitt slått sammen og kategorisert som dem som i **liten grad** vurderer utflytting med dagens formuesskatt. De som svarte 4 eller 5 – *Svært høy grad* har blitt kategorisert som dem som i **høy grad** vurderer utflytting med dagens formuesskatt. Denne formen for kategorisering vil også bli brukt for analyse av spørsmål i 4.3.4 og 4.3.6.

Formuesintervall	Liten grad	Nøytral	Høy grad	Totalt
100 – 500 millioner	5	4	6	15
501-1 milliard	4	4	11	19
1-5 milliarder	26	14	27	67
5-10 milliarder	3	4	3	10
10 milliarder <	2	0	4	6
Totalt	40	26	51	117

Tabell 8: *Vurdering av grad for utflytting med dagens formuesskatt basert på formuesintervall*

Region	Liten grad	Nøytral	Høy grad	Totalt
Nord-Norge	0	3	4	7
Midt-Norge	9	7	11	27
Vestlandet	9	7	11	27
Østlandet	21	8	24	53
Sørlandet	1	1	1	3
Totalt	40	26	51	117

Tabell 9: Vurdering av grad for utflytting med dagens formuesskatt basert på bosted i Norge.

Totalt sett er det en jevn fordeling blant dem som vurderer utflytting, ikke vurderer utflytting og dem som holder seg nøytral med dagens ordning med formuesskatt. Vi ser derimot at når vi kategoriserer med ekstremverdiene er det et flertall i utvalget som sier de vurderer utflytting (51). Dette tilsier 44% av utvalget. 34% svarer at de i liten grad vurderer utflytting med dagens formuesskatt. Det er også en relativt jevn fordeling mellom de ulike formuesintervallene, men av dem med en formue på 501-1 milliard er det 58% som sier de vurderer utflytting. Av dem med formue over ti milliarder sier 67% at de vurderer utflytting. Det er også verdt å merke seg at alle i Nord-Norge som tar stilling til spørsmålet oppgir at de vurderer utflytting.

4.3.4 Risiko for utflytting med økt formuesskatt

Følgende ble presentert som et bakteppe for videre spørsmål til utvalget: *“De ledende opposisjonspartiene har i sine skatteforslag for 2021 foreslått å øke formuesskatten. Arbeiderpartiet foreslår at denne settes til 1,3% på formue over 20 millioner og at «rabatten» på aksjer settes til 20%. Dette vil kunne medføre at formuesskatten (inkludert utbytteskatten) vil kunne øke med mer enn 100% i 2022.”*

Dersom et regjeringsskifte skulle medføre en skatteøkning som dette - og tilhørende usikkerhet om fremtidig beskatning av kapital i næring - i hvilken grad tror du dette vil kunne medføre at du vurderer utflytting?

Formuesintervall	Liten grad	Nøytral	Høy grad	Totalt
100 – 500 millioner	3	3	8	14
501-1 milliard	4	1	14	19
1-5 milliarder	21	5	39	65
5-10 milliarder	1	2	7	10
10 milliarder <	2	0	4	6
Totalt	31	11	72	114

Tabell 10: Vurdering av grad for utflytting med økt formuesskatt basert på formuens størrelse.

Region	Liten grad	Nøytral	Høy grad	Totalt
Nord-Norge	0	1	6	7
Midt-Norge	6	3	17	26
Vestlandet	9	2	14	25
Østlandet	14	4	35	53
Sørlandet	2	1	0	3
Totalt	31	11	72	114

Tabell 11: Vurdering av grad for utflytting med økt formuesskatt basert på bosted i Norge.

Dersom formuesskatten økes, er det en betydelig større risiko blant utvalget for utflytting.

63% svarer at de i høy grad vil vurdere utflytting dersom formuesskatten økes til 1,3%.

Dersom vi går tilbake til kategoriseringen 1 – Svært liten grad til 5 – Svært stor grad så er det 40% som svarer at de i svært stor grad vil vurdere utflytting ved en økt formuesskatt, dette er tilnærmet en dobling fra dem som svarte dette med dagens formuesskatt (21%). Dette er et tydelig tegn på den økte risikoen for utflytting en eventuell økning av formuesskatten vil føre til.

4.3.5 Konsekvenser for investeringer i Norge

38 personer svarer at de tidligere har gjennomført en børsnotering av et selskap i Norge. 22 av 38 oppgir at de valgte å selge seg ned i selskapet som en følge av børsnoteringen. 41% av de

22 som valgte å selge seg ned i selskapet gjorde dette i høy grad som en følge av økt verdsettelse av selskapet. 23% sier at verdsettelsen i liten grad spilte en rolle.

76 personer svarer at de tidligere ikke har gjennomført en børsnotering av et selskap i Norge. Av disse svarer 37 at de har selskaper som er relevant for børsnotering. 43% av dem som har et selskap som er relevant for børsnotering oppgir at formuesskatten i høy grad har fått dem til å unnlate dette, til tross for utviklingsmuligheter og kapitaltilgang som dette kunne ha medført.

64 personer sier at de ikke har investeringer i utlandet per dags dato. Den personen med høyest andel investeringer i utlandet oppgir denne til å være 85% av investeringene. Utvalget har i gjennomsnitt en andel på 10% av sine investeringer plassert i utlandet.

33 personer kan fortelle at de tidligere har benyttet seg av internasjonal rådgiving. Av disse har 26 personer fremdeles kontakt med internasjonale rådgivere.

4.3.6 Konkurransetrinn

98 personer svarer at deres virksomhet er utsatt for direkte konkurranse fra virksomheter med eiere bosatt i utlandet. Seks personer er ikke utsatt for denne konkurransen, mens ni personer er usikre.

I hvor stor grad opplever du at formuesskatten gir utenlandske eiere et konkurransefortrinn i Norge?

Svaralternativ	%	Antall
Liten grad	3%	3
Nøytral	7%	7
Høy grad	90%	86
Totalt	100%	96

Tabell 12: Opplevd grad av utenlandske eieres konkurransefortrinn

90% opplever at formuesskatten gir utenlandske eiere et konkurransefortrinn. Videre oppgir 85 personer at de føler formuesskatten påvirker deres virksomhets konkurranseposisjon i forhold til utenlandske konkurrenter.

4.3.7 Hva er de største utfordringene knyttet til formuesskatten?

Avslutningsvis i spørreundersøkelsen ba vi utvalget svare på noen spørsmål med egne ord. De fikk anledning til å skrive mindre eller om ønskelig lengre tekstsvare. Dette er en verdifull kilde til innsikt i hvordan formuesskatten oppleves å direkte påvirke et veldig relevant utvalg. For å kunne gjøre en analyse av deres svar har vi lest gjennom alle svarene og laget noen kategorier utfra hvilke typer svar som går igjen. Deretter har vi telt opp hvor mange som har nevnt de ulike kategoriene. Alle svarene kan leses i sin helhet i vedlegg 1.

Hva mener du er den største utfordringen med formuesbeskatningen i Norge?

Kategori	Antall
Konkurranse med utenlandske bedrifter	35
Må betjenes uavhengig av likviditet og resultat	28
Tapper egenkapital	23
Reduserer verdiskapning	13
Feil beregningsgrunnlag	12
Hindrer vekstselskaper	7
For høy total beskatning	4
Påvirker sysselsetting	4
Vridning av investeringsatferd	4
Demotiverende og usikkert	2
Ikke bærekraftig	2
Vanskelig personlig økonomi	2
Utflytting av eiere og kompetanse	2
Vanskeliggjør partnerskap med utenlandske aktører	1

Rammer ulike typer bedrifter forskjellig	1
Dårlig signaleffekt ovenfor stakeholdere ved utbytte	1
Begrenser vilje til å ta lån	1

Tabell 13: *Største utfordringer med formuesskatten*

På hvilken måte påvirker formuesskatten din bedrifts konkurranseposisjon i forhold til de utenlandske eide konkurrentene?

Kategori	Antall
Norske selskaper må ta ut utbytte/ redusere likviditet for å dekke formuesskatt	25
Utenlandske konkurrenter kan beholde mer kapital i selskapet	17
Utenlandske eiere/investorer kan betale mer og overby nordmenn ved for eksempel oppkjøp	17
Lavere risikovilje i Norge	9
Mindre evne og lyst til å drive utvikling og ekspansjon	7
Redusert konkurranseevne	5
Høye priser	4
Lavere avkastningskrav	3

Tabell 14: *Påvirkninger på norske bedrifters konkurranseposisjon.*

5 Bostedsbaserte forskjeller

Ved vurdering av formuesskattens konsekvenser på investeringer i Norge er det vesentlig å betrakte bostedsbaserte skatteforskjeller. Denne seksjonen er ment for å illustrere eierfordelene formuesskatten gir utenlandske investorer sammenlignet med norske. For å illustrere dette, har vi valgt å se på tre oppdrettsselskaper som konkurrerer med hverandre internasjonalt: Salmar, Mowi og Cermaq. Dette er tre selskaper i samme næring, som alle har hovedvekten av sin virksomhet og sine hovedkontor i Norge, men hvor nasjonalitetene til eierskapet varierer. Salmar er hovedsakelig norskeid, Mowi er hovedsakelig utenlandskeid og Cermaq er fullstendig utenlandskeid.

Som tallgrunnlag for sammenligning mellom disse tre selskapene har vi tatt noen forutsetninger. Først og fremst en sammenligning av forhold i eierbeholdninger. Salmar har hovedsakelig norske eiere. Basert på offentlig tilgjengelige kilder (proff.no) anslår vi at 64.9% av eierskapet tilfaller norske investorer og vi vil operere med dette anslaget. Eierskapet styres primært av en aktivt utøvende majoritetsaksjonær i Gustav Witzøe (52.5%), gjennom investeringselskapet Kverva. Mowi, tidligere Marine Harvest, har et bredt internasjonalt eierskap med Kyprosbaserte Geveran Trading som største aksjonær (eid av John Fredriksen, bosatt i Storbritannia). Her anslår vi at over 70% av eierskapet tilfaller utenlandske investorer. Cermaq er 100% eid av japanske Mitsubishi Corporation.

Både Mowi og Salmar er børsnoterte og har derfor oppdaterte markedsverdier. Cermaq er nå del av et stort utenlandsk industrikonsern og har ikke vært notert på Oslo børs siden 4. november 2014. For å estimere markedsverdien til Cermaq har vi derfor benyttet oss av kursutviklingen i henholdsvis Mowi og Salmar fra 4. november 2014 til 9. april 2021 for å skape et mest mulig sammenlignbart grunnlag. I den gitte perioden har Mowi vokst 277% og Salmar 468%. Et gjennomsnitt av disse to tallene blir 373%, og benyttes som en antatt prisvekst for Cermaq. Vi anser dette som en tilstrekkelig realistisk antagelse ettersom veksten er basert på selskap fra samme bransje som i stor grad styres av utviklingen i laksepriser. Basert på antagelsen om at dette er en representativ utvikling for Cermaq, er deres markedsverdi per 9. april 2021 kr 32,896 milliarder. Mowi er vurdert til 109 milliarder og Salmar til 66 milliarder.

Tabellen under har som formål å vise effekten formuesskatt ville hatt på Mowi og Cermaq hvis eierskapet var bosatt i Norge – sammenlignet med skattebelastningen på norsk Salmar-eierskap.

SELSKAP	SALMAR	MOWI	CERMAQ
MARKEDSVERDI	66 280	109 266	32 896
EIERSKAPSANDEL	64.97%	70%	100%
LIGNINGSVERDI AKSJER	43 062	76 486	32 896
VERDSETTELSESRABATT	45%	45%	45%
GRUNNLAG FOR FORMUESSKATT	34 797	42 067	18 093
FORMUESSKATTESATS	0.85%	0.85%	0.85%
FORMUESSKATT (ÅRLIG)	296	358	154
OPPJUSTERINGSFAKTOR FOR UTBYTTE	1.44	1.44	1.44
SKATT PÅ UTBYTTE SOM KREVES FOR Å BETALE FORMUESSKATT (ÅRLIG)	130	157	68
SUM UTBYTTESKATT OG FORMUESSKATT	426	515	221

Tabell 15: *Estimert formuesskatt (beløp i hele millioner kroner)*

Av utregningene fremkommer det at de norske aksjonærene i Salmar må betale 426 millioner i bostedsbasert skatt per år, grunnet formuesskatt og utbytteskatten denne medfører.

Majoritetseier familien Witzøe påføres en formuesskatt og påfølgende utbytteskatt på 234 millioner grunnet deres eierandel (52,5%). Dette er skatter som nødvendigvis må betjenes med uttak fra investeringsselskapet Kverva (via morselskapet Kvarv). Dette medfører at Kvervas egenkapital tappes tilsvarende og med enda større redusert investeringskapasitet. De utenlandske eierne i Mowi (70%) sparer 515 millioner ved å *ikke* være bosatt i Norge og dermed slipper formuesskatten. De utenlandske eierne i Cermaq/Mitsubishi Corporation sparer 221 millioner. Cermaq var statseid frem til 2014. Den norske staten besluttet da å selge en eierandel på 59% til Mitsubishi. Salget medførte at Mitsubishi kjøpte ut

minoritetsinvestorene og tok selskapet av børs. Slik ble eierskapet i sin helhet ført ut av Norge.

Kverva investerer i norske bedrifter og sysselsetter, gjennom datterselskaper, rundt 4 600 ansatte i Norge. De utenlandske investorene i de norskbaserte oppdrettsselskapene må forventes hovedsakelig å ha sin investeringshorisont utenfor Norge. Selv om alle de tre oppdrettsselskapene produserer laks i norske sjøområder så er det den norskeide selskapsgrupperingen som taper på denne forskjellsbehandlingen.

Dette er tall av illustrasjonsmessig karakter. Vi har stipulert andelen utenlandsk eierskap i de tre selskapene og lagt til grunn at dette er eierskap som i sin helhet er fritatt for formuesskatt og dermed heller ikke behøver å ta ut beskattede utbytter for å finansiere denne skatten. Det innebærer at det internasjonale eierskapet i Mowi og Cermaq kan unnlate å ta ut flere hundre millioner fra sine eier-/investeringsselskaper som norske personlige eiere påføres.

Denne rapporten skal ikke ta standpunkt til om dette er fornuftig av mer politiske grunner – f.eks. hensynet til økonomisk utjevning. Men sammenlikningen viser at norskeide næringsvirksomheter må være forberedt på å ta ut store verdier fra virksomhetene som konkurrenter med eiere bosatt i andre land slipper. Det får som konsekvens at de norskeide bedrifter under ellers like forhold oppnår en lavere egenkapital og en enda større reduksjon i investeringskapasitet og evne til å ta risiko og skape arbeidsplasser. Med andre ord vil norskeide bedrifter oppleve en svekket soliditet som følge av formuesbeskatningen og derav følgende utbytteskatt.

Vi har ikke i denne analysen gått nærmere inn på om utenlandske eiere og investorer som en konsekvens av den skattemessige favoriseringen oppnår en konkurransemessig fordel ved oppkjøp av norske virksomheter. Men det er en realitet at investorer bosatt i Norge ved investering i næring må ta formuesskatten med i sitt regnestykke. Den vil under ellers like forhold gjøre at den norske investoren vil måtte ta noe lavere risiko og regne inn en ekstra kostnad for bedrifter og likviditetsrisiko som konsekvens av et særnorsk skattekrav på eierskap som vil komme til forfall hvert år enten virksomheten tjener penger eller ikke.

6 utfordringer for oppstarts- og vekstbedrifter

For at et vekstselskap med stort potensial skal kunne skape og opprettholde vekst vil et kapitalbehov langt større enn selskapet selv klarer å generere være nødvendig. En børsnotering vil da kunne være avgjørende for tilgang på kapital fra både norske og utenlandske investorer, og være med på å øke tilliten for investorer. utfordringen er at formuesskatten nå beregnes på grunnlag av markedsverdien til selskapet som er basert på fremtidige forventninger om inntjening. Denne verdien kan være langt større enn selskapets faktiske inntjening impliserer. Det kan ta mange år fra en børsnotering tar sted til et slikt selskap begynner å tjene særlig med penger, og enda lenger før de kan betale utbytte. Eierne står da igjen med en økt papirformue uten nødvendigvis korresponderende økning i lønn, og vil bli møtt med store personlige utgifter knyttet til formuesskatten til tross for at formuen deres er bundet opp i selskapet.

I seksjon 4.3.5 så vi at 41% av de som solgte seg ned i sammenheng med børsnotering av sitt selskap gjorde dette som en følge av effekten fra formuesskatten, og at 43% av de med selskaper relevant for børsnotering oppgir at formuesskatten er en klar hindring for å børsnotere. I tillegg har vi i den siste tiden sett en sterk økning i antall noteringer på Euronext Growth i motsetning til på Oslo Børs (KPMG, 2021). En vesentlig årsak til dette er antagelig at Euronext Growth har en annen behandling skattemessig enn ordinær børsnotering, da det er selskapets bokførte verdier, istedenfor markedsverdi, som blir det skattemessige beregningsgrunnlaget for eiernes formuesskatt. Den bokførte verdien tar hensyn til gjeldsnivået i selskapet (reduserer formuesgrunnlaget) og reflekterer selskapets verdi uten påvirkning fra markedets forventninger til fremtidig inntjening.

6.1 utfordring med å betjene formuesskatten

Gründer Ngoc Minh Dinh er en av personene som har opplevd effekten av den norske formuesskatten. Dinh etablerte selskapet Next Biometrics som har gjort gründeren til mangemillionær – på papiret. Selv har han ikke tatt ut store lønninger ettersom bedriften ikke har hatt særlig med inntekter, men befinner seg i en vekstfase hvor fokuset er å hente inn kapital for å finansiere vekst og/eller dekke årlige tap. Betjeningen av formuesskatten satte dermed Dinh i en vanskelig økonomisk situasjon som endte med at han flyttet til Sverige.

Dinh fortalte DN: «*Jeg hadde ikke noe valg. Min lønn i Next Biometrics er ikke høy. Når skatten blir høyere enn lønnen, så hadde jeg ikke annet valg enn å flytte*» (Finstad, 2017).

Dinh betaler nå en høyere inntektsskatt, men har ikke formuesskatt. Dersom gründeren ville fortsatt å bo i Norge, måtte han betalt 280 500 kroner i formuesskatt på sin eierandel i selskapet som da var vurdert til 60 millioner, på toppen av inntektskatt på en beskjeden gründerlønn (Jakobsen, 2018).

Daglig leder, Sten Kirkbak, i det nylige børsnotert selskap på Euronext Growth kalt Xplora Technologies fra Trondheim kan potensielt møte på en lignende situasjon som Dinh dersom selskapet noteres ved Oslo Børs. Ved notering på Oslo Børs vil formuesskatten for Kirkbak bli på rundt 825 000 kr per år. Dersom formuesskatten øker til 1,3% må han betale anslagsvis 1,26 millioner per år. Xplora Technologies hadde et svakt positivt resultat etter skatt i 2020 på rundt 426 000 kr, og er i likhet med Kahoot i en finansiell posisjon der det er vanskelig å betale særlig utbytte, og hvor kapitalen trengs for å utvikle selskapet. Derfor vil det også være naturlig å anta at Kirkbak ønsker å bruke sitt eierskap i holdingselskap Evado Filip AS og dens eierpost i Xplora Technologies til å ta utbytte for å dekke formuesskatten. Ved gjennomgang av regnskapet for Evado Filip AS for regnskapsåret 2019 ser vi at selskapet har et svakt positivt resultat etter skatt. Med en total egenkapital på rundt 1,2 millioner i selskapet, er det begrenset rom for utbytte. Beregningene er basert på formue ved de senest oppdaterte aksjonærlistene. Vi har for enkelhets skyld tatt utgangspunkt i at hele formuen består av aksjer, samt 45 % verdsettelsesrabatt og satser for formuesskatten på henholdsvis 0,85 % og 1,3 %.

Med egen formue bundet opp i driftsmidlene og eierandelene bedriftseierne beskattes for, ser vi at skatten for eierne er svært tyngende, og krevende å betjene selv i et lengre perspektiv. Fordi denne type selskaper ordinært ikke har evne til å betale utbytte, og ikke vil ha det før i et lengre tidsperspektiv, vil resultatet nødvendigvis måtte bli nedsalg eller at eierne tar opp personlig gjeld for å betale formuesskatten. Men dette er ofte unge gründerne som sjelden har eiendeler som gir bankene den sikkerhet de krever for å yte lån for å betjene gjeld.

6.1.1 Betaling av formuesskatt med utbytte

Omtrentlig 50% av respondentene fra spørreundersøkelsen med formuende personer med bosted i Norge, svarte at det er hovedsakelig ved utbytte de betjener egen privat formuesskatt. Dette viser tydelig at formuesskatten som formelt er en personbeskatning reelt langt på vei er en selskapsskatt som reduserer egenkapitalen til selskapet. Et videre problem med dette er at tidligfaseselskaper ofte befinner seg i en situasjon med både lite likviditet og behov for all tilgjengelig kapital for å finansiere vekst og skape økte verdier fremover. Ved å betjene formuesskatt med utbytte, må utbytte settes ekstra høyt for at eierne også skal være i stand til å betale utbytteskatt på selve utbyttet, i tillegg til den del av utbytte som de trenger for å betjene formuesskatten. Dette vil ytterligere redusere egenkapitalen og soliditeten i selskapet, noe som 96% av respondentene i seksjon 4.3.2 mente de sannsynligvis ville latt bli værende i virksomheten dersom formuesskatten skulle blitt fjernet.

Gjennom en skjerpet personbeskatning ser vi at det skapes en påfølgende reduksjon i egenkapital, likviditet, vekst og lønnsomhet. Dette støttes i en empirisk studie gjort ved BI i 2019 hvor det ble funnet en direkte kobling mellom bedriftseieres privatøkonomi og utviklingen i deres bedrifter (Berzin, Bøhren & Stacescu, 2020). Ifølge Vinje (2021), står bedriftseiere i formuesskatteposisjon for en betydelig høyere andel av sysselsettingen enn bedriftseiere som ikke er i formuesskatteposisjon. Reduksjon i vekst og lønnsomhet har dermed potensiale til å skape negative virkninger på sysselsettingen i Norge. Dette støttes av en undersøkelse gjort av Norstat i 2017 blant 200 norske bedriftseiere, hvor 58% sier at en avvikling av formuesskatten på arbeidende kapital definitivt vil føre til flere arbeidsplasser de neste 3-5 årene (Representantforslag 196 S (2020–2021)).

Selv om et selskap har utbyttekapasitet er ikke nødvendigvis dette alternativet tilgjengelig etter at de norske eierne har solgt seg ned i et selskap, f.eks. ved en børsnotering. I en slik situasjon vil nye eiere som ikke betaler formuesskatt – f.eks. utenlandske eiere – ikke nødvendigvis akseptere utbytte dersom de mener at pengene kommer mer til nytte ved å utvikle selskapet enn å ivareta norske eieres behov for å betale formues- og utbytteskatt.

6.1.2 Betaling av formuesskatt ved salg

Av seksjon 4.3.2 fremkommer det at realisering av finansielle aktiva i gjennomsnitt dekker 26% av formuesskatten til respondentene. Et selskap med et stort vekstpotensial vil ofte ha behov for kapitaltilgang og nye eiere, noe som også vil medføre at eksisterende eiere selger seg ned i eierandel. Det særegne ved den norske formuesskatten er at eksisterende norske eiere må selge seg enda mer ned enn kommersielle hensyn tilsier for å finansiere formuesskatt. Det gjelder ikke minst gründere som sjelden har annen personlig formue som kan betjene ekstra skatt som dette.

Ekstraordinære og etter hvert suksessive nedsalg bl.a. ved nye emisjoner og/eller børsnotering vil i praksis og over tid redusere det opprinnelige eierskapets innflytelse over selskapet. De opprinnelige eierne er også ofte en del av ledelsen i egne selskap, og har gjennom sine eierskap strategisk beslutningsmyndighet i selskapet. Denne eierutøvelsen reduseres sammen med nedsalget av aksjer, og må deles med andre aksjonærer. Det norske finansielle systemet baserer seg i hovedsak på prinsippet om én aksje, én stemme, i motsetning til f.eks. Sverige der en kombinasjon av ulike aksjeklasser som gir en forholdsvis større mulighet for å sikre nasjonale eierinteresser i det svenske næringsliv. Denne rapporten tar ikke stilling til hvilket system som tjener norske interesser best, men mener det kan legges til grunn at formuesskatt – som Sverige ikke har – er egnet til å forsterke den eiermessige innflytelse fra ikke-formuesskattepliktige, bl.a. utenlandske eiere i norsk næringsliv.

Dette prosjektet har ikke hatt til oppgave å gå nærmere inn på utviklingen av norsk eierskap over tid, og hvilken effekt det norske skattesystemet kan ha hatt på denne utviklingen. Men det er en realitet at det har skjedd en vridning av eierskapet på Oslo Børs. 40% av eierskapet på Oslo Børs tilhører nå utenlandske eiere (Oslo Børs, 2019), hvor i 2009, stod utenlandske eiere for ca. 32%. 20% av de ansatte i Norge og over 25% av omsetningen er i utenlandske selskaper (NyAnalyse, 2021). Dette er i motsetning til våre svenske naboer som i kontrast har redusert utenlandsk eierskap siden avskaffelsen av formuesskatten (Representantforslag 196 S (2020–2021)). En mer inngående analyse av bakenforliggende årsaker til en slik utvikling hadde vært ønskelig. I denne sammenheng må vi nøye oss med å peke på at det primært er de store private formuene knyttet opp til næring som rammes av den norske formuesskatten, og det er hovedsakelig gjennom utbytte og salg av aksjer at denne må betjenes. En konsekvens av dette er at norske eiere generelt får en tilsvarende redusert investeringskapasitet.

Én av grunnene til at utenlandske eiere stiller sterkere enn norske ved kjøp av selskaper kan være at utenlandske investorer og selskapseiere ikke betaler formuesskatt og eventuelt utbytteskatt som utløses av denne. Utenlandske investorer kan da få mulighet til å kjøpe norske bedrifter på “billigsalg” relativt til norske eiere. Nordmenn kan ikke gjøre det samme i utlandet uten å måtte bosette seg der, på grunn av fortsatt tilknytning til det norske skattesystemet.

Det finnes flere eksempler på norske gründere som har solgt til utenlandske eiere, eller har vurdert det. Blant annet solgte familien som eier rørbedriften Oras, hele virksomheten til svenske Bravida i 2017, og anga formuesskatten som én av begrunnelsene (Fasting, 2017). En annen norsk bedrift, Solstrand kurs- og konferansehotell, har opplevd en skatteskjerpelse som er så stor at eierne i 2017 vurderte å avvikle virksomheten og selge hotellet til utenlandske eiere (Fasting, 2017). I 2011 betalte eierne litt under 200 000 kroner i formuesskatt og utbytteskatt. I 2017 var regningen nesten 2,5 millioner kroner. Virksomheten var akkurat den samme i 2017 som i 2011. Det må nevnes at siden 2011 så har skatten på overskudd i virksomheter blitt redusert, samtidig som det har blitt foretatt en økning på utbytteskatt. Det er ikke nødvendigvis galt i seg selv å selge selskaper til utenlandske eiere, men det er ikke bra dersom dette skyldes en særskilt skattebelastning på norsk eierskap.

6.2 Enhjørningenes potensial

En enhjørning er et begrep som blir brukt om private oppstart- og vekstselskap som er verdsatt til over 1 milliard dollar. I denne konteksten inkluderer vi også børsnoterte oppstart- og vekstselskaper. Vi ønsker å illustrere hvilke konsekvenser formuesskatten har på gründerskap og innovasjon generelt sett – herunder gründere og deres selskap. Vi vil se på internasjonale gründere og selskaper, eksemplifisere ved utregning av formuesskatt for gründerne og peke på potensielle konsekvenser formuesskatten har, før vi diskuterer de potensielle konsekvensene i større omfang i seksjon 6.4.

Under er det illustrert hypotetiske eksempler på beregninger av formuesskatt for utvalgte eiere i internasjonale selskap, som Facebook og Amazon, dersom de hadde vært bosatt i Norge, med satser på formuesskatten på henholdsvis 0,85% og 1,3%. Disse beregningene er basert

på Forbes liste over USAs mest formuende personer (Forbes, 2021). Vi har for enkelhets skyld videre tatt utgangspunkt at hele formuen består av aksjer, samt 45% verdsettelsesrabatt og satser for formuesskatten på henholdsvis 0,85% og 1,3%.

Gründer	Formuesskatt 0,85%	Formuesskatt 1,3%
Mark Zuckerberg	3,74 milliarder kroner per år	5,73 milliarder kroner per år
Jeff Bezos	7,21 milliarder kroner per år	11,03 milliarder kroner per år

Tabell 16: *Utregning av hvor mye to enhjørninger måtte betalt i formuesskatt i Norge med dagens satser, og ved forslag om økte satser.*

Dersom Mark Zuckerberg, CEO i Facebook, hadde vært bosatt i Norge hadde han måtte betale rundt 3,74 milliarder kroner per år i formuesskatt, med dagens skattesatser, og rundt 5,73 milliarder kroner i året dersom skattesatsen for formuesskatt hadde økt til 1,3%. Mens Jeff Bezos, CEO i Amazon, hadde vært forpliktet til å betale formuesskatt på rundt 7,21 milliarder kroner i året gitt dagens skattesatser, og rundt 11,03 milliarder kroner i året dersom skattesatsen hadde økt til 1,3%. Det ville betydd en ekstra skatteregning på ca. 30 millioner kroner hver dag for hovedeier i Amazon.

6.2.1 Spotify i Norge

Svenske Spotify er et eksempel på en av de sterkt voksende enhjørningene som har sitt utspring i den svenske industri- og gründerkulturen. Avviklingen av formuesskatten kan ha vært avgjørende for selskapets vekst. Avviklingen av formuesskatten kan ha vært avgjørende for selskapets vekst. Spotify har i likhet med mange andre store selskaper drevet ulønnsomt i flere år. Selskapet ble etablert i 2008 og børsnotert i 2018. Børsnoteringen skapte en svensk enhjørning og tok med seg de to svenske gründerne inn på Forbes liste over verdens rikeste (“Forbes Billionaires 2020,” 2021).

Det er grunn til å reflektere over hvilken betydning formuesskatt ville hatt, dersom et slikt selskap ble utviklet i Norge. I regnskapet ser man at selskapet siden 2016 har hatt negativt nettoresultat, og vært avhengig av flere runder med innhentning av ekstern egenkapital. Av den grunn har også gründerne måtte avfinne seg med suksessivt reduserte eierandeler. Hadde

Spotify vært et norsk selskap og eierne bosatt i Norge måtte de ha betalt store beløp i formuesskatt på sine andeler i selskapet. Penger de ikke hadde. Dette ville derfor vært en ekstra selskapsskatt som svekker selskapets soliditet og vekstkraft. Begge deler ville ha svekket selskapets utviklingskraft, og kunne ha ført til at de ble utmanøvrert av globale konkurrenter. Hadde de to gründerne Daniel Ek (eierandel 8,19%) og Martin Lorentzon (eierandel 11,30%) bodd i Norge ville de fått en formuesskatt på sitt eierskap i Spotify (verdt 40-50 milliard kroner) på henholdsvis 191 og 264 millioner kroner.

En skattebelastning som dette ville vært en stor belastning på selskapet og dets eiere. Store og vedvarende underskudd for å sikre fremtidig vekst ville gjort betydelige utbytter umulig, private lån for å betale skatt med sikkerhet i aksjer ville vært uforsvarlig om idet hele tatt oppnåelig, og ytterligere salg av aksjer ville svekket gründerne gitt usikkerhet rundt eierskapet og selskapets utvikling. En svært lite gunstig situasjon for et selskap som konkurrer mot internasjonale aktører. Ved å forbli i Norge ville selskapet måtte ta utbytte i vekstperioden og dermed svekket soliditet og selskapet sin konkurransedyktige posisjon. Undersøkelsene i denne rapporten viser at utflytting fra Norge i stor grad skyldes et ønske om å sikre selskapsverdier, og ikke behov for økt privat konsum.

6.3 Risiko for utflytting av virksomhet

Sverige, med sine tradisjoner for sterkt industrielt eierskap, opplevde inntil de opphevet formuesskatten at eierskap og dermed strategisk kontroll med store næringsformuer og bedrifter flyttet ut. Ingvar Kamprad (IKEA) og familien Råusing (Tetra Pack) flyttet ut av landet på 1970- og 1980-tallet på grunn av formuesskatten. Familien Persson (Hennes & Mauritz) deltok i en åpen strid med den svenske regjeringen på 1990-tallet hvor de flere ganger truet med å flytte hele formuen sin samt selskapet ut av Sverige (Palm & Alsgren, 2019). Utflyttingsproblematikken var sentral da Sverige fjernet formuesskatten og diskuteres nærmere i seksjon 7.3. De nye «tech»-formuene derimot, som har kommet til etter at formuesskatten ble fjernet i 2007 har blitt værende i landet. Daniel Ek (Spotify), Sebastian Siemiatkowski (Klarna) og Niklas Zennström (Skype) bruker i dag formuene sine aktivt til å investere i nye vekstselskaper i Sverige og fungerer ofte som mentorer for nye gründerne (Billing, 2017) og (Bach, 2020). De deltar i det økonomiske økosystemet (Den svenske techbransjen) som de selv har vært med å skape. Det er også interessant å se at Sverige i 2020 igjen ble rangert helt i toppen blant land i verden for innovasjon. Norge befinner seg på en

tjuende plass et godt stykke under scoren til Sverige som er rangert på andreplass bak Sveits (Dutta, Lanvin, & Wunsch-Vincent, 2020).

6.4 Norske investorer i utlandet: Mindre tilgang på risikokapital

Store deler av kapitalen i Norge blir plassert i eiendom for å unngå formuesskatt. Å plassere formue i eiendom gir deg en lavere skattemessig formue fremfor å plassere den i for eksempel aksjer. Dette er kapital som ellers kunne tatt større risiko, og bli brukt til å støtte oppunder bedrifter og fostre innovasjon. Kapitaltilgangsutvalget fra 2018 viste hvordan det i de senere år har blitt mindre tilgjengelig kapital for små- og mellomstore bedrifter. Videre presenterer de en bekymring om at antallet investorer som investerer i venturefond både med base i og utenfor Norge har blitt redusert gjennom disse årene (NOU 2018: 5). Utvalget er tydelig på at denne nedgangen svekker tilgangen på kapital for norske vekstbedrifter.

Det er viktig å skille mellom institusjonelle investorer og private investorer. Institusjonelle investorer som f.eks. statlige fond, som Folketrygdfondet, eller generelle pensjonsfond, forsikringsselskaper, aksjefond, banker og hedgefond, vil ordinært unngå tidligfase selskaper, helst også unoterte selskaper i det hele. Private investorer, derimot, er privatpersoner som bruker sine egne penger til å investere, og har ofte en helt annen investeringshorisont. Institusjonelle investorer kan sjelden, om i det hele tatt, fatte like raske og risikofylte beslutninger som en privat investor, enten dette er en privatperson eller et investeringselskap eid av en privatperson eller en familie. Vi har snakket med daglige ledere i to statlige investeringsfond, henholdsvis i Norge og Sverige. De arbeider i institusjoner som ønsker å ta raske beslutninger og investere på et tidlig tidspunkt i selskaper, men erkjenner at det finnes institusjonelle begrensinger som en privatperson ikke trenger å forholde seg til.

Det trengs privat kapital for å kunne gjøre investeringer som ikke er likvide og som har høy risiko. Private investorer finansierer hoveddelen av nye og mindre bedrifter. En analyse gjort av professor Amir Sasson ved BI i Oslo viser at privat kapital står for 94% av emisjonskapitalen til mikrobedrifter, 92% av emisjonskapitalen til små bedrifter og 83% av emisjonskapitalen til mellomstore bedrifter (NyAnalyse, 2021). Fremveksten av nye små- og mellomstore bedrifter er viktig for å skape nye arbeidsplasser. En OECD studie viste at i tiåret etter årtusenskiftet stod små- og mellomstore bedrifter for hoveddelen av netto jobbskaping.

Små- og mellomstore bedrifter som var under fem år gamle stod for over 40% av jobbskapningen. Eldre bedrifter (både små og store) mister flere jobber enn de skaper (Vinje, 2021). I en tid med ravende utvikling og omstilling vil nye bedrifter mer enn noensinne gjøre seg gjeldende for å skape nye muligheter for vekst og sysselsetting av den norske befolkningen.

Kapitaltilgangsutvalget påpeker at norsk beskatning, og især formuesskatt, er en viktig årsak til at flere eiere av store finansielle og industrielle formuer har forlatt Norge, og viser til at dette har lagt grunnlaget for forholdsvis sterke norske «investorklynger» i f.eks. London og Zürich. Slike miljøer vil gjøre det enda mer attraktivt for andre å flytte etter. Utvalget konkluderer med at investeringer i norsk næringsliv fra investorer som har forlatt Norge vil avta over tid (NOU 2018: 5). Formue i Norge beskattes etter residensprinsippet. Det har ikke noe å si for en norsk investor om man investerer i Norge eller utlandet dersom man er bosatt i Norge. På samme måte vil ikke en investor bosatt utenfor Norge bli berørt av den norske formuesskatten. Utvalget henviser til at investorer ofte har en tendens til «home bias», altså å investere i sitt eget hjemland selv om de bor i et annet land. Problemet er at avstanden mellom investorer bosatt utenfor landet og norske selskaper er stor, og da spesielt til norske oppstarts- og vekstselskaper. Etersom disse selskapene i særlig grad er avhengig av norske personlige, private investorer, er det desto mer problematisk fra et norsk innovasjons- og gründerståsted at det er disse formuene som er gjenstand for negativ særbehandling i det norske skattesystemet. For oppstarts- og vekstselskaper kan ikke fravær av privat investeringskapital erstattes av statlig investeringskapital.

Fra vår egen undersøkelse kommer det frem at nordmenn som har utflyttet også har endret investeringsstrategi etter at de forlot Norge. Totale investeringer i norske virksomheter blant utvalget hadde gått ned til 18% av investeringene fra 25% ved utflyttingstidspunktet. Selv om utvalget i denne undersøkelsen var begrenset til den grad at vi ikke kan trekke noen signifikante konklusjoner, så gir det et tydelig bilde på en tendens hvor nordmenn som flytter ut av Norge over tid investerer mindre i Norge, i tråd også med konklusjonene i kapitaltilgangsutvalget og Ernst Ravnas sin rapport fra 2015.

Vridning av investeringene fra Norge til andre land etter utflytting synes allerede etter forholdsvis kort tid å gjøre seg gjeldende. På lang sikt må denne vridning antas å bli fundamental. Vi ser at første generasjon utflyttere over tid dreier investeringer vekk fra Norge

og mister sin «home bias». Hva så med de neste generasjonene? Fra vår egen undersøkelse svarer tre av fire at det ikke er sannsynlig at deres barn vil flytte tilbake til Norge. Disse barna vil også ha en mye mindre tilknytning til Norge enn det foreldrene deres hadde. Deres «home bias» er i mye større grad rettet mot det landet de er vokst opp i.

Det er også interessant å se for seg hvordan et generasjonsskifte igjen vil påvirke utflytting fra Norge. Vi ser at vårt utvalg av formuende med norsk bosted i dag har en relativt høy gjennomsnittsalder (55-65 år). Dagens generasjon har gjerne bygget sine formuer og bedrifter med base i Norge og i sitt lokalmiljø, og med en sterk kobling mellom virksomhet og geografi. De har gjerne en sterkere tilknytning til distrikter, enn de yngre generasjonene som over tid har blitt mer sentrert rundt de store norske byene. Det må antas at den unge generasjonen også i større grad er en del av et globalt miljø, hvor Norge ikke nødvendigvis oppfattes som det mest attraktive bosted. I så fall vil terskelen for å bosette seg i et annet land også bli mindre, og tilsvarende den ekstra skatteregningen de er villig til å betale for å bli boende i Norge. Flere i utvalget som vi har vært i direkte kontakt med har ønsket å belyse denne problemstillingen. Selv om de ikke har valgt å reise ut av Norge, så er det ikke gitt at deres arvinger vil ha den samme innstillingen, og vi har fått presentert eksempler på at «neste generasjon» allerede har bosatt seg utenfor Norge. Utflyttingsproblematikken kan gjøre seg enda mer gjeldende over en 10-15 års tidsperiode hvor vi ser et generasjonsskifte blant Norges rikeste.

7 Hvorfor ble formuesskatten fjernet i andre land?

I dag er det kun Norge, Sveits og Spania som har en form for formuesskatt blant OECD-landene. I de få andre landene hvor denne skatten fortsatt eksisterer er den vesentlig mer lempelig med hensyn til mobil næringsformue enn i Norge. I enkelte kantoner i f.eks. Sveits er det mulig å inngå svært gunstige skatteavtaler som stimulerer formuende utlendinger til bosetting. Går man noen tiår tilbake i tid var formuesbeskatning mer utbredt i Europa, før den sakte men sikkert er ble opphevet i det ene landet etter det andre. Spesielt på 1990-tallet og 2000-tallet ble denne skatteformen opphevet i mange land, blant annet i Østerrike (1994), Danmark (1997), Tyskland (1997), Nederland (2001), Finland (2006), Luxemburg (2006), Sverige (2007), Island (2014) og Frankrike (2018). Spania besluttet også å fjerne formuesskatten i 2008, men som en følge av finanskrisen og strenge EU-krav om å begrense underskudd ble endringen aldri gjennomført. I etterkant har regionene i landet selv hatt mulighet til å sette satsene for formuesskatt. I Madrid er satsen satt til 0% (Edwards, 2019). Island fjernet opprinnelig sin formuesskatt tilbake i 2006, men gjeninnførte den for en midlertidig periode i 2010 for å få bukt på den hardt pressede økonomien i landet. Den ble igjen fjernet i 2014 når landets økonomi var tilbake på rett kurs.

7.1 Argumenter for fjerning av formuesskatten

Argumentene som går igjen for fjerning av formuesskatten har vært at den hindrer økonomisk vekst, diskriminerer mellom eiere av ulik nasjonalitet og kan føre til tap av strategisk kontroll og arbeidsplasser (Hansson, 2010). Det er interessant at disse nasjonale hensynene ikke har vært mer fremtredende i den norske debatten om formuesskatten, til tross for at Norge i andre sammenhenger har inntatt en mer «nasjonal» strategi og retorikk enn andre land, jfr. f.eks. Norges forhold til EU. Det kommer også frem ulike landspesifikke momenter dersom man studerer hvert land litt nærmere. Som i Tyskland hvor formuesskatten ble dømt som grunnlovsstridig av Bundesverfassungsgericht (Den føderale domstolen) i 1995, og to år senere ble skatten avviklet. Domstolen mente at det foregikk en diskriminering av eiendom og finansiell kapital som sto i strid med prinsippet om skattelikhet. Andre årsaker var at skatten sto for en veldig liten del av de totale skatteinntektene (0,8%) samt at den var vanskelige å håndheve, noe som også førte til høye administrative kostnader (ifo DICE Report, 2018). Høye administrative kostnader nevnes også som en avgjørende faktor for at

Østerrike fjernet sin formuesskatt. (ifo DICE report, 2018). Avviklingen i Finland var også motivert av at skatten hadde en urettferdig påvirkning på næringslivet og bestod av mange smutthull hvor man kunne unngå skatt (EY & Europakommisjonen, 2014). Av alle landene som har fjernet formuesskatten i Europa er det kun Luxemburg som har uttalt at dette var for å gjøre det mer gunstig for formuende personer. Den lille staten avviklet formuesskatten i 2006 for å bli mer attraktiv for høyt formuende personer (EY & Europakommisjonen, 2014). Basert på tilgjengelig informasjon er det to land hvor utflyttingsproblematikken har spilt en ekstra avgjørende rolle i fjerning av formuesskatten. Dette gjelder Sverige og Frankrike.

7.2 Frankrike

Frankrike er det siste landet i rekken av OECD land som har avviklet formuesskatten. Etter at formuesskatten ble etablert på 1980-tallet opplevde landet en gradvis flukt av formuende personer. I 2017 ble offentligheten gjort oppmerksom på problematikken etter mange nyhetsartikler om rike og kjente personer som byttet bosted for å unngå de høye skattesatsene. Dette var mulig ettersom EU-reglene gjorde det relativt enkelt å skifte adresse til et naboland hvor skattesatsene var mer fordelaktig. For eksempel vakte det oppsikt da den kjente skuespilleren, Gérard Depardieu, flyttet fra Paris til den søvnige grensebyen Néchin i Belgia. Fordelen med å bo i Néchin var at det bare var en kort spasertur unna hjemlandet, men utenfor det franske skattevesenets rekkevidde (Higgins, 2012). Regjeringen til den nyvalgte presidenten, Emmanuel Macron, anslo at rundt 10.000 personer med en samlet formue på over 35 milliarder euro hadde forlatt landet de siste 15 årene (Edwards, 2019). Den franske økonomen Eric Pichet estimerte at den utgående strømmen av kapital som en følge av formuesskatten var mer enn dobbelt så stor som inntektene formuesskatten genererte for staten (Pichet, 2008). Det er tydelig at utflyttingsproblematikken spilte en avgjørende rolle i avgjørelsen om å fjerne formuesskatten i Frankrike (Rose, 2017). Den franske regjeringen erstattet inntektstapet med en skatt på fast eiendom.

7.3 Sverige

Denne seksjonen av rapporten er utarbeidet ved hjelp av personlige intervjuer med relevante næringslivsledere i Sverige. Mye av informasjonen som blir presentert er en skildring av oppfatninger og erfaringer fra et langt liv innenfor bransjen.

Sverige avvirket formuesskatten i 2007 ettersom den førte til mer skatteunndragelse og at store svenske formuer ble plassert i skatteparadis (ifølge DICE report, 2018), såvel som at flere formuende flyttet ut. Likesom i Frankrike ble problematikken gjort kjent ved at flere kjente personer flyttet fra landet. Eksempelvis med IKEA gründer Ingvar Kamprad, som valgte å forlate landet som en direkte konsekvens av formuesskatten (Edwards, 2019). Ifølge den svenske regjeringen førte globalisering og internasjonaliseringen av kapitalmarkedene til at formuesskatten var enda mer skadelig enn tidligere. De svenske skattemyndighetene anslo at i 2007 var over 500 milliarder svenske kroner gjemt utenfor landets grenser for å unngå beskatning (Finansdepartementet, 2007). En senere studie gjennomført i 2009 estimerte at innen 2016 ville dette tallet ha steget til 10% av Sveriges finansielle eiendeler (ifølge DICE report, 2018). Det påpekes at i årene etter formuesskatten ble fjernet har skattemoralen som en helhet blitt bedre i Sverige. I 2010 kjente nærmere 20% noen som jukset med skatten, i 2017 hadde dette tallet sunket til under 9% (Skatteverket, 2018). Dette trenger ikke nødvendigvis å alene være en konsekvens av at formuesskatten ble fjernet. Andre faktorer har også spilt inn, men man kan tenke seg hvordan det har endret forutsetningene for formuende personer og deres selskaper. Selv om man ikke lenger trenger å skatte for formue, så er det en skatt på inntekt. Det er mer akseptabelt for formuende personer å skatte av realiserte inntekter enn urealiserte verdier. For selskaper er det også enklere å betjene en skatt på kontantstrømmen, enn de store numeriske engangsbeløpene som kom med formuesskatten.

Før formuesskatten ble fjernet var det en betydelig kapitalflukt fra landet. Både gjennom skatteplanlegging, direkte utflytting og tap av eierforhold. Formuesskatten gjorde at utbyttet minket og prisen på kapital økte. Gjennom hele etterkrigstiden og frem til 2007 var det en jevn tendens hvor svenske eierforhold forflyttet seg til utlandet. I samspill med at flere formuende svensker forlot landet gjorde dette at markedet lå åpent for utenlandske aktører. Svenske selskaper var lette mål for oppkjøp fra utenlandske konkurrenter. Konkrete eksempler er Astra, Pharmacia, AGA og Volvo Cars. Økt inntog av utenlandske eiere og svenske eiere bosatt i utlandet førte til at hele den svenske næringsstrukturen ble skadet.

Hovedkontor ble i flere tilfeller flyttet ut av landet, sammen med flyttingen forsvant det skatteinntekter til Sverige. Man så dessuten tendenser til at viktig FoU også flyttet ut sammen med oppkjøp og hovedkontor. Over lengre tid førte dette til at Sverige tapte verdifull kunnskap og utviklingsmuligheter gjennom et svekket næringsliv. Mengden av eierforhold og kapital som var flyttet ut av landet hadde nådd et bristepunkt. Den samme problematikken ble påpekt i Norge tilbake i 2017 da det viste seg at 1 av 2 bedrifter ble solgt til utenlandske eiere (Bertelsen, 2017).

Næringslivet i Sverige merker i dag at innovasjonssystemet i landet har blitt bedre. Det har det blitt for hvert år som har gått siden formuesskatten ble fjernet. I 2007 befant Sverige seg på tolvte plass i rangeringen av verdens mest innovative land (Dutta & Caulkin, 2007). De senere år har de holdt seg stabilt inne blant topp tre. Det finnes en sterk vilje til å investere i små- og mellomstore bedrifter, samtidig som det har skjedd en endring hvor personer med store formuer beholder dem i Sverige og bruker dem til å ta større risiko. Fjerningen av formuesskatten i Sverige har gitt næringslivet bedre rammebetingelser for å igjen kunne konkurrere i det globale markedet. Det er også blitt mer attraktivt å utvikle og styrke svenske bedrifter ved å innhente kapital og gjennomføre strukturelle endringer ved børsnoteringer, hvilket ble muliggjort allerede gjennom en tidligere reform av den svenske formuesskatten. Andelen av utenlandskeide bedrifter i Sverige har også sunket med 11% siden 2008 (Vinje, 2021). Det er ikke en reell debatt om formuesskatt i Sverige i dag. Av de politiske partiene er det kun Vänsterpartiet (tidligere Vänsterpartiet Kommunisterna) som ønsker å gjeninnføre en form for formuesskatt i landet.

8 Oppsummering

I denne rapporten har vi prøvd å belyse utflyttingsproblematikken forbundet med den norske formuesskatten. Det er spesielt fire hovedproblemstillinger vi har fokusert på:

- i. Risiko for utflytting av personlig formue gitt dagens formuesskatt
- ii. Risiko for utflytting av personlig formue gitt foreslåtte økninger i formuesskatten
- iii. Hvordan formuesskatten påvirker norske bedrifter med norske eiere
- iv. Utflyttingens betydning på investeringsadferd

Gjennom egen kartlegging basert på Kapital sitt arbeid på formuer i Norge og blant nordmenn i utlandet har vi opparbeidet et godt bilde av dagens situasjon. Det har aldri før vært flere nordmenn eller større norske formuer med eierskap etablert utenfor landets grenser. I etterkant av dette har vi utarbeidet en rekke spørreskjema som er blitt distribuert til formuende personer både i Norge og i utlandet for å finne ut hvordan denne situasjonen kan endre seg, og eventuelle årsaker til at så mange har valgt å flytte ut av Norge de siste ti årene. Basert på våre undersøkelser har vi funnet ut følgende:

- Formuesskatten synes å ha hatt stor betydning for avgjørelsen om å flytte ut blant dem som allerede har flyttet fra Norge.
- Det er en risiko for utflytting blant formuende i Norge i dag, gitt dagens formuesskatt.
- Det synes å være en betydelig større risiko for utflytting dersom formuesskatten økes.
- Risiko for utflytting øker betydelig med økende formue.
- Formuesskatten betjenes i all hovedsak ved utbytte fra næringslivet, og derigjennom uttak av egenkapital fra bedriftene, eller ved nedsalg av eierandeler i bedriftene.

Rapporten viser at formuesskatten er en årsak til at mange har valgt å forlate landet, og enda flere vurderer å følge etter. Sterke norske bosettingsmiljøer i utlandet og økt bevegelighet over landegrensene både fysisk og mentalt gjennom internett og sosiale medier gjør at tersklene for å flytte ut av landet vil bli mindre over tid. Derfor må utfordringen med den norske formuesskatten på næring antas å bli økende frem i tid.

Vi har gjennom denne rapporten prøvd å få fram ulike sider ved utflyttingsproblematikken. Basert på våre egne undersøkelser samt innspill og samtaler med relevante aktører har vi funnet ut følgende:

- Utflytting ser ut til å ha en negativ effekt på investeringer i Norge, hvor de over tid blir mindre og mindre.
- En stor grad av utflytting blant formuende/investorer vil være negativt for tilgang av kapital til norske vekstbedrifter.
- Utflyttingsproblematikken var sentral i andre land før de fjernet formuesskatten. Vi ser noen av de samme tendensene i Norge i dag. Primært gjennom tap av kapital og eierskap til utlandet.

De tre siste funnene må gjerne ses i sammenheng. Etter hvert som flere formuende forlater landet, minker også tilgangen på kapital fra private investorer for gründere og vekstbedrifter betraktelig. Men det vil også generelt redusere kapitaltilgangen til norske bedrifter fra norske kilder. Dette gjør norske selskaper mer attraktive for oppkjøp fra utenlandske konkurrenter eller eiere. Disse tendensene var merkbare i f.eks. Sverige før de fjernet formuesskatten. Utflytting av formuende eiere av næringskapital må antas å ha negative konsekvenser for utvikling og vekst i det norske næringslivet. Dessuten har dette spørsmålet også en samfunnspolitisk side som ligger på siden av dette prosjektet, knyttet til den frie bevegelse av kapital over landegrensene. Over tid vil sterke investor- og Eiermiljøer vinne over de svakere. Det er vanskelig å ha noen sikker formening om hvordan små nasjonalstater som Norge vil kunne gjøre seg gjeldende i denne konkurransen i fremtiden. Men det er ingen tvil om at det oppfattes som urettferdig og konkurransevridende at Norge har et skatteregime som favoriserer utenlandske eiere, noe som også er en entydig konklusjon i de intervjuundersøkelsene og de fysiske intervjuene som er gjennomført som grunnlag for denne rapporten.

Disse resultatene er basert på et begrenset utvalg og man kan dermed ikke trekke statistisk signifikante konklusjoner basert på våre resultater. Denne rapporten kan derimot bidra til å tegne et bilde eller vise noen klare tendenser til hvordan formuesskatten har en effekt på utflytting og hvilke konsekvenser dette har for Norge.

9 Kildeliste

- Bach, D. (2020, 24. September). Spotify-gründeren vil investere 11 milliarder kroner i «den europeiske drømmen». *E24*. Hentet fra: <https://e24.no/naeringsliv/i/dld8gq/spotify-grunderen-vil-investere-11-milliarder-kroner-i-den-europeiske-droemmen>
- Bertelsen, M. (2017). En av to bedrifter selges til utlandet. *Dagens Næringsliv*. Hentet fra <https://www.dn.no/market/kina/harald-hellebust/wiersholm/en-av-to-bedrifter-selges-til-utlandet/2-1-45326>
- Berzin, J., Bøhren, Ø. & Stacescu, B. (2020). Shareholder illiquidity and firm behavior: Financial and real effects of the personal wealth tax in private firms. *ECGI*. Hentet fra: https://ecgi.global/sites/default/files/working_papers/documents/berzinsbohrenstacescufinal_1.pdf
- Bjørnestad, Sigurd. (2020, 27. oktober). Regjeringen tar inn like mye formuesskatt som de rødgrønne fikk inn. *E24*. Hentet fra: <https://e24.no/norsk-oekonomi/i/Ky3xle/regjeringen-tar-inn-like-mye-formuesskatt-som-de-roedgroenne-fikk-inn>
- Billing, M. (2017, 7. juni). Här är techstjärnornas hemliga investering. *DiGITAL*. Hentet fra: <https://digital.di.se/artikel/har-ar-techstjarnornas-hemliga-investering>
- Dutta, S., Lanvin, B. & Wunsch-Vincent, S. (2020). *Who will finance Innovation?* (Global Innovation Index). Geneve: Cornell University, INSEAD & World Intellectual Property Organization. Hentet fra <https://www.globalinnovationindex.org/gii-2020-report#>
- Dutta, S. & Caulkin, S. (2007). The World Business/INSEAD Global Innovation Index 2007. Hentet fra: <https://www.globalinnovationindex.org/userfiles/file/GII-2007-Report.pdf>
- Edwards, C. (2019). Taxing wealth and capital income. *Tax & Budget Bulletin* (85), 1-15. <https://ssrn.com/abstract=3501126>

EY & Europakommisjonen. (2014). *Cross-country Review of Taxes on Wealth and Transfers of Wealth* (Rapport 10/2014). DOI: 10.2778/70277

Fasting, M. (2017, 09.juni) *Formuesskatten åpner for utenlandske eiere*. Civita.
Hentet fra <https://www.civita.no/okonomisk-frihet-og-utvikling/formuesskatten-apner-for-utenlandske-eiere>

Finansdepartementet. (2007). *Slopad förmögenhetsskatt m.m.* (Prop. 2007/08.26). Hentet fra: <https://www.regeringen.se/rattsliga-dokument/proposition/2007/10/prop.-20070826/>

Finstad, Ø. (2021, 5 mars). Båtflyktning ble skatteflyktning. *Dagens Næringsliv*. Hentet fra: <https://www.dn.no/teknologi/next-biometrics-group/okokrim/ngoc-minh-dinh/batflyktning-ble-skatteflyktning/2-1-211821>

Forbes (2021) 400: The definitive ranking of the wealthiest Americans in 2020. Hentet fra <https://www.forbes.com/forbes-400/>

Forbes Billionaires 2020. (2021). Forbes. Hentet fra: <https://www.forbes.com/billionaires/>

Glomnes, Lars M., (25.feb. 2014). *Gründer: Formuesskatten hindrer norsk tekno-suksess*. Hentet fra: <https://www.aftenposten.no/norge/i/4d8Pg/grunder-formuesskatten-hindrer-norsk-tekno-suksess>

Jakobsen, Johannes, (2018, 19.april). *Slik lønnes norske gründere: "I miljøet er det en del som brenner penger"*. Hentet fra: <https://shifter.no/arkwright-x-esben-poulsen-grnderlivet/slik-lonnes-norske-grndere-i-miljoet-er-det-en-del-folk-som-brenner-penger/109333>

Kapital. (2021). Norges 400 rikeste. Hentet fra: <https://kapital.no/kapital-index/norges-400-rikeste>

Klemsdal, A (18.jan. 2021). *30 nye sykehjemsplasser – takket være Kjell Inge Røkke*. Hentet

fra: <https://finansavisen.no/lordag/reportasje/2021/01/15/7608966/30-nye-sykehjemsplasser-takket-vaere-kjell-inge-rokke>

KPMG. (2021). *Børspuls: Det sterkeste året noen gang i norske børs- og kapitalmarkeder.*

Hentet fra:

https://assets.kpmg/content/dam/kpmg/no/pdf/2021/01/KPMG_Borspuls_2020_WEB.pdf

Hansson, Å. (2010). Is the wealth tax harmful to economic growth? *World Tax Journal* 2(1), 19-34. <https://lup.lub.lu.se/record/1591267>

Higgins, A. (2012, 29. Desember). Coming soon to Belgian village, a French Film Idol Fleeing Taxes. *The New York Times*. Hentet fra:

<https://www.nytimes.com/2012/12/30/world/europe/gerard-depardieu-stirs-belgian-border-town.html>

ifo DICE Report. (2018). *Wealth Taxation* (Rapport 2/2018). Munich: ifo Institute.

NOU 2018: 5. (2018). *Kapital i omstillingens tid – Næringslivets tilgang til kapital.*

Hentet fra: <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/nou-2018-5/id2590735/>

NyAnalyse. (2021). *Skatt 2021*. Civitaforum 4.3.2021. Oslo: Civita

Oslo Børs, (2019, 17. desember). Utenlandsk eierskap på høyeste nivå siden finanskrisen.

Hentet fra: <https://www.oslobors.no/layout/set/print/Oslo-Boers/Om-Oslo-Boers/Nyheter-fra-Oslo-Boers/Utenlandsk-eierskap-paa-hoeyeste-nivaa-siden-finanskrisen>

Stortinget. (2020–2021), R. S. Representantforslag om å styrke norsk privat eierskap ved å fjerne formuesskatten på næring. Hentet fra: <https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Publikasjoner/Representantforslag/2020-2021/dok8-202021-196s/?all=true>

- Palm, E. & Alsgren, J. (2019). *The Big Boss*. Stockholm: Norstedts.
- Pichet, Eric. (2008). The Economic Consequences of the French Wealth Tax. *La Revue de Droit Fiscal* (14), 5-30. SSRN: <https://ssrn.com/abstract=1268381>
- Rose, M. (2017, 3. Oktober). Macron fights `president of the rich` tag after ending wealth tax. *Reuters*. Hentet fra: <https://www.reuters.com/article/us-france-tax/macron-fights-president-of-the-rich-tag-after-ending-wealth-tax-idUSKCN1C82CZ>
- Sällström, H. (2018, 4.september). Partierna tycker till: Så bör Sveriges skatter justeras. *Omni*. Hentet fra: <https://omni.se/partierna-tycker-till-sa-bor-sveriges-skatter-justeras/a/A2Vawz>
- Serwer, A. & Zahn, M. (6. feb. 2021) *Why rich people leaving California isn't what you think*. Hentet fra: <https://finance.yahoo.com/news/why-rich-people-leaving-california-isnt-what-you-think-130327533.html>
- Skatteverket. (2018). *Resultat från de årliga attitydundersökningarna 2017*. Hentet fra: <http://skatteverket.se/download/18.41f1c61d16193087d7fe76/1519041540287/Resultat%20fr%C3%A5n%20de%20%C3%A5rliga%20attitydunders%C3%B6kningarna%202017.pdf>.
- Vinje, V. (2021, 14.februar). *Kapitaltilgang, jobbskaping, eierskap og formuesskatt på næringsaktiva*. Oslo: NyAnalyse.
- KPMG. (2021). *Børspuls: Det sterkeste året noen gang i norske bør- og kapitalmarkeder*. https://assets.kpmg/content/dam/kpmg/no/pdf/2021/01/KPMG_Borspuls_2020_WEB.pdf
- Ravnaas, E. (2015). *UTFLYTTEDE FORMUENDE NORDMENN - REAKSJON PÅ FORMUESSKATT - KONSEKVENSER FOR INVESTERINGER I NORGE?* Civita.